

Testamentu
Bozue.

M. H. R.
Genève

0⁴ cd

(565)

A

7954

Num: 86

R17

Mirignac-Lullin

IESV CHRISTI D.N.
Nouum testamentum,
sive Nouum fœdus.

Cuius Græco textui respondent interpretationes duæ:
vna, vetus: altera, noua, Theodori Beza, di-
ligenter ab eo recognita.

*EIVSDEM TH. BEZAE ANNOTA-
tiones, quas iidem hac secunda editione recognouit,
& accessione non parua locupletauit.*

INDICES etiam duo, theologis (præsertim Hebraicæ, Græcæ & Latinæ lin-
guæ studiosis) multum profuturi, adiecti sunt.

RESPONSIO eiusdē ad Seb. Castellionē, in qua multi N. Testamenti & harū in
ipsum annotationum loci accuratissime excutiūtur, seorsum excusa prostat.

ANNO M. D. LXV

Excudebat Henricus Stephanus, illustris viri HVLDRICI
FYGGERI typographus.

SERENISSIMAE REGINAE,

& suis virtutibus non minus quàm regius
decoribus splendida,

D. ELISABETAE,

Anglorum Regina, in Hibernia & circuniacentibus insulis, &c. domina.

^{RECOR}
REVERENDISSIMA tua maiestate, Regina, ut me de huius operis iam pridem à me instituti, & nunc sub augustio tuo nomine apparentis, ratione non nihil differente, benigne & patienter audiat. Annus iam agitur octauus ex quo nostram hanc nostri Testamenti vel potius Foederis versionem, additis annotationibus, aggressus, aliquod eius operis specimen edidi. Confidebam enim fore ut in quorum manus hæc nostra incidissent, si quidem amici nobis essent, monitorum officio fungerentur: sin verò vel invidi vel malevoli, seuerè in singula inquirendo, quædam vel inueniendi, vel diligentius considerandi, vel etiam corrigendi occasionem saltem aliquam nobis præberent. Hanc enim ego ex ipsius etiam inimicorum calumniis vel maximam vtilitatem capiendam esse semper existimaui. Itaque quod olim perfectis operibus Apellem ferunt fecisse, id ego mihi in isto vixdum inchoato faciendum putaui: còque còsilio nec Regiæ tuæ maiestati, quæ tum (ut omnes magno cum mœrore audiebamus) de capite ipso, Euangelicæ veritatis causa, periclitabatur, nec cuiquam etiam alii quaecunque illud meum scriptum dicaui, sed omnibus Christianæ religionis studiosis veluti spectandum proposui. Sed ecce còtra spem & expectationem nostram, ab amicis nihil præter immodicas laudes, quas minimè omnium optabam aut sperabam, retuli: altera verò ex parte duo tantum apparuerunt, Sebastianus Castellio & Franciscus Balduinus: quorum ille ut nulla erat in his rebus doctrina nullòque iudicio præditus, multa quidem reprehendit, sed temere planè & imperitè, sicut in mea responsione planum feci, adeò ut vix in vno & altero loco nos adiuerit: alter verò, planè virulentus Apostata, contētus in genere culpæ quod antea laudabat, nihil peculiare, quod quidem alicuius sit momenti, obseruauit. Et tamè cum nostra legisset, atque adeò in iis profecisse, sic còstat ut ne ipse quidem inficiari possit. Tum sic egomet mecum, Quod tot amici & tales laudant, malevoli verò tanto tempore nondum carpere sine manifesta calumnia potuerunt, dignum est fortassis quod semel inchoatum, pro viribus absoluas. Itaque ex Gallicis illis ciuilibus discordiis seruatus, hoc consilio ad opus iterum rediui: in quo quid præstare studuerim, partim res ipsa ostendet, partim etiam optimè (opinor) aperuero, si eadem illa quæ initio superioris editionis fuerat testatus, iterum repetiero, quibus videlicet de causis hoc quicquid est scripti (quod nonnulli fortassis si non inutile, at certè non ita necessarium arbitrari possent) tanta contentione sum aggressus.

QUAM necesse sit in Ecclesia Dei extare emendatam vtriusque Testamenti Latinam interpretationem, non est quòd pluribus conemur ostendere, quam de

#. ii.

eo nemo possit dubitare quin sese pietati ac religioni Christianae inimicum esse profiteatur. Dicendum est igitur mihi potius quam me causa impulerit ut post aliorum ac praesertim Erasmi interpretationes in hoc argumento versarer: deinde etiam paucis est explicanda ratio quam in hoc opere absoluedo sum sequutus. Vulgatae illius editionis qua iam pridem vtimur, quis author fuerit, video inter doctos homines non constare. Hoc quidem constat, praeterquam quod plurimis locis à librariis est deprauata, saepe illam à Graecis discedere, saepe obscure multa interpretari, quaedam praetermittere quaedam adicere: ut eam minime mirum sit eruditis hominibus nunquam satisfecisse, imperitis autem multis magnos errores obiecisse. Eruditos voco, non eos dumtaxat qui praecipue hoc nomine digni sunt, quales sane perpauci semper extiterunt: sed eos quoque qui vel mediocrem utriusque linguae peritiam ad pietatis studium attulerunt. Ceteros autem, quod ad id attinet de quo agimus, nihil moror: quorum tamen duo genera esse video: Vnum, eorum qui per imperitiam, quod pleraque errata non modo non intelligant, sed ne suspicari quidem possint, idcirco in recepta illa interpretatione acquiescunt: qui tamen proculdubio meliora amplecterentur si quis illa commonstraret. Alterum, eorum qui peruerso quodam ingenio praediti, ita in crassis illis & obscuris tenebris versantur ut veritatis lucem sponte refugiant. Illi commiseratione sane aliqua digni sunt: isti vero plane indigni quorum corruptis & deprauatis iudiciis quisquam commoueat: quinimo aperti sunt veritatis hostes. mirus enim est inter mendaciam & ignorantiam, qua isti tantopere delectantur, consensus. Adferunt tamen ipsi aliquid, ne nihil dicere videantur. Maiores nostri (inquiunt) illa interpretatione fuerunt contenti. Cedo verò quos maiores appellatis? Nam Augustinum, Ambrosium, Hilarium, vllum denique scriptorem eruditum esse nego qui non ab illa sapenumero discesserit. Id si pernegatis, ipsorum libros vobis iudices fero. Ad Hieronymum autem quod attinet, si Vetus illa editio tam erat emendata quam vos esse vultis, cur ipse Damasi Romani Episcopi hortatu, idem in illa tentauit quod olim Origenes in Veteris testamenti Graeca interpretatione? Nam ista certe de qua agimus, si Hieronymo tribuatur, necesse est fateamur illum plurimis & iis quidem manifestissimis erratis teneri. Denique quum (ut olim idem conquirebatur) tot penè sint huius editionis exemplaria quot sunt codices, primum omnium oportuit decidere quam illa sit ceteris anteposenda. Veritas certe quauis vetustior sit mendacio, tamen non perinde ut vinum probatur vetustate. Quum igitur in illa Vulgata editione (quam tamen ego quoad eius fieri potuit integram seruati) permulta requirantur, laudandus est profecto eorum labor qui illam emendare studuerunt. Ex illis autem alii, ut omnem nouitatis suspitionem effugerent, ex collatione antiquissimorum codicum conati sunt quae laxata videbantur restituere: alii, Hieronymi exemplum & Pontificum decreta, ipsamque adeo rationem sequuti, ad Graecorum usque fontes recurserunt. nam de Nouo testamento hic à nobis quaritur. In utrisque nonnulla probò, quaedam reprehendo. Illos in eo laudo quod antiquitati tantum honorem habuerint: in eo vituperò quod dum à Latinorum codicum vestigiis nunquam volunt discedere, saepenumero errata erratis cumularunt. Istorum verò consilium, eruditionem, diligentiam, sicut non possum non vehementer approbare, ita quaedam (quod eorum pace dixerim) in ipsis desidero.

Nam ut in genere de omnibus loquar, quum in ipsis Graecis codicibus maxima sit interdum varietas, videntur omnes vel satis multis exemplaribus non fuisse instructi, vel non satis de hac annotanda varietate solliciti. Video enim illos, ceteris neglectis, et demum plerumque annotasse quae ipsi probabant: quum singula potius annotare oportuerit, ut suum cuique iudicium relinqueretur. Id ergo ab illis factum esse vehementer cuperem. In singulis autem quid requiram, ac praesertim in Erasmo, qui superiores omnes magno post se intervallo reliquit, malo ex nostrarum annotationum collatione intelligi quam ipse sigillatim explicare: nequis quod veritatis studio dico, vel ab inuidia, vel ab obtrectandi studio profectum putet. Pauca tamen commemorabo quae ad consilij nostri explicationem pertinent. Veterem interpretem Erasmus merito in eo reprehendit quod vnum idemque vocabulum saepe diuersis modis explicet. Atqui in eo ipso quoties peccat: Leuicolum hoc est, dices. Ego verò aliter censeo, nisi quum ita necesse est, in his quidem libris in quibus saepe videas mirifica quaedam arcana velut vnius vocabuli inuolucris tegi: ut quo propius abest à Graecis & Hebraeis Latina interpretatio, eo mihi quidem magis probanda videatur: ita tamen ut simplicitate illa sermonis seruata, quae in his Spiritus sancti oraculis plane diuina est & admirabilis, asperum illud & horridum scribendi genus vitet. Deinde quam immerito multis locis Veterem interpretem reprehendit, tanquam à Graecis dissentientem? Dissentiebat, fateor, ab iis exemplaribus quae ille nactus erat: sed non vno loco comperimus aliorum codicum, & quidem vetustissimorum, autoritate eam interpretationem niti quam ille reprehendit. Quinetiam aliquot locis animaduertimus, Veteris interpretis lectionem, quauis cum nostris Graecis exemplaribus interdum ei non conueniat, tamè ipsi rebus multo melius quadrare: nepe quod ille, qui si quis fuit, emendatus aliquod exemplar nactus esset. Praeterea quisquis ex veterum scriptis aut Graecis aut Latinis ista emendanda suscepit, nisi admodum attentè & consideratè id faciat, omnia certe corripuit potius quam emendauit. Neque enim scriptores illos seu Graecos seu Latinos existimadu est quoties loci aliqui citaret, toties vel libros in spexisse, vel singula verba numerasse. Fuisse enim hoc infiniti penè laboris, nec (ut ego quidem arbitror) prorsus necessarii: quum ne ipsi quidem Apostoli vel cum Hebraea veritate, vel cum Graeca interpretatione totident verbis semper consentiant, ut qui de sententia potius ipsa quam de syllabis laborarent. Itaque sicut Erasmi studium ac diligentiam in eo magnopere laudo quod veterum scripta tam diligenter euoluerit: ita cogor, quod ad ipsam locorum collationem attinet, nonnullam in eo maiorem attentionem desiderare. quia in re ab ipso peccatum esse non semel & in Graecis & in Latinis theologis animaduerti. Sed & illud fateor videre me non posse, cur quod vno loco comprobauit, alio reiiciat: quod alibi mutauit, alibi retineat, quod tamè poterat vel memorizae vel librorum culpa tribui, nisi id esset infinitis penè locis commissum. Nam quod interdum in ipsa interpretatione occurrunt quae in annotationibus non probantur, in eo culpa est manifesta typographi, alioqui diligentissimi, qui interpretationem ipsam non satis diligenter cum annotationibus comparandam curauit. Denique ut sunt vari hominum sensus, partim coram rationibus adductus qui hoc nostro felici & erudito saeculo theologiae sanctissime & eruditissime explicarunt, partim etiam meum iudicium sequutus, nonnulla mihi animaduertisse videtur.

ab eo præterita quæ mutanda existimarem: nonnullarum mutata quæ relin-
quenda potius fuisse viderentur. Quid igitur? Nempe (vt de nostro tandem in-
stituto aliquid dicam) si is esset omnium, ac præsertim Regum & Principum,
animus qui esse debebat, & quem tibi esse audio, Regina, nihil certe haberet anti-
quius quam vt primo quoque tempore doctissimos & religiosissimos quosque
vndique cogerent, ex quorum iudicio & autoritate, vtriusque Testamenti
interpretatio quæpiam semel ederetur, cuius, quoad eius fieri posset, sacra &
inviolata esset autoritas. Neque enim ab vno quopiam tantum opus rite
absolui posse videtur. Sed plerique aliud habent scilicet quod agant: & ea
quoque est in multis doctis alioquin hominibus ambitio, (quidni enim dicam
quod res est) ea *φιλοφιλία*, is pruritus, vt multo malint vel aliud quidvis curare,
vel in his etiam sacris tractandis, ab optimis discedere, potiusquam videri nihil
ipsi dixisse aut scripsisse. Ea quoque typographorum quorundam auaritia est &
impietas, quibusdam etiam in locis in quibus Euangelium docetur, vt dum lu-
crum captant, nihil tam sit ineptum, tam ridiculum, tam impium, quod Eccle-
siaz Dei non obtrudant: scelerati certe homines, ac plane digni qui communi
omnium Principum autoritate seuerè coerçantur. Quum igitur illud adhuc
requiramus quod est in primis necessarium, nonnullam certe laudem meretur
qui in ista senescentis mundi corruptione, sua omnia studia in rem istam omniū
longè vtilissimam ac maximè necessariam conferunt. In iis autem etsi, Dei benefi-
cio, possum nomē ipse meū profiteri, nunquā tamē profectō eō progressus essem
vt in hoc argumenti genere quicquam scriberem quod publicè appareret, nisi
me optimorum ac doctissimorum hominum autoritas in hanc velut arenam
inuitum ac reluctātem pertraxisset. Satis enim, Dei gratia, intelligo quam non
satis sim instructus omnium earum rerum cognitione quæ adhuc perficiendum
requiruntur: & aliorum exemplo didici quam facile in omniū reprehensionem
hoc scribendi genus incurrat: in quo videlicet, siquid noui adferas, ceteros re-
prehendere: sin verò ab aliis dicta commemoras, actum agere videaris. Sed quum
me quo primū tēpore ista sum aggressus, partim Robertus ille Stephanus no-
ster, homo iuuāda Ecclesiaz Dei natus, incitaret: partim verò alii permulti non
desinerent tum vt tardum & cūctantem accusare, tum etiam reprehendere quod
donum Dei in me (vt ipsi dicebant) collatum, tam diu sepultum iacere sinerem:
tandem constitui, illorū iudicia à me diutius contemni non posse quin pro mō
destitū & constantiā laude, in arrogantiā & pertinaciā crimen inciderem. Parui
igitur illorum consiliis, præsertim eximii illius serui Dei, ac optimi mei in Chri-
sto parentis Iohannis Caluini autoritate victus: cuius & viui iudicium tanti fe-
ci, & nunc (quādo ita Deo visum est) nobis crepti memoriā sic veneror, vt quod
illo hortatore susceptum, nunc expolire studeo, omnino confidā Ecclesiis mu-
tile non fore. Studui autem in primis vt non modo à Græcis, sed etiā à recepta
iam olim editione quamminimū desisterem. Verborum proprietatē adeo
studiosè sum sectatus, vt etiam à synonymis, quoad eius fieri potuit, libens absti-
nuerim. Singula Græca vocabula eodē vbiq; modo exprimere studeui, nisi quū
diuersa fuit significatio, aut peculiaris aliqua ratio incidit: quā & ipsam breuiter
plerunq; annotaui. Hebraismos tum in singulis dictionibus, tum in sententiis
integris plurimos obseruaui, partim doctissimorum hominum commentariis,
partim quorundam amitorum & collegarum meorum, ac præsertim Antonii

Cenalleni hominis non vulgari doctrina, & singulari quodam in Hebræis iudi-
cio præditi diligentia ac eruditione summopere adiutus. In ipsis porro Hebrai-
smis Latine exprimis aliquoties malui nō summā habere Latinitatis rationē,
quam temere (vt Sebastianus Castellio fecit) quicquā audere. Videtur enim He-
bræus ille sermo, præsertim in iis quæ ad religionis mysteria pertinent, plurimā
nescio quomodo *εὐφραίνεσθαι* ac diuine prorsus exprimere, quæ nullo alio idio-
mate satis feliciter possis declarare. Quod si Græcè loquēs Spiritus sanctus, ab i-
stiusmodi Hebraismis non abstinuit, & doctissimi quoque Græcorū interpretes
illos adeo nō reiecerūt, vt iis etiā tanquā gēmis quibusdā scripta sua extornatint,
non est (opinor) cur hoc meum studium quispiam reprehendat. Deinde quum
in illis explicandis non semper consentiant doctissimi, etiam scriptores, satius
esse existimaui, integra omnia interdum relinquere quā committere, vt al-
lata vna interpretatione, alias omnes viderer reiecisse. Neque tamen nobis
religio fuit in annotationibus illustrare, quæ obscurius dicta videbantur, &
quid potissimū sequeremur, paucis indicare. In ipsis autem annotationi-
bus studui vt nihil prorsus appareret ad ostentationem compositum, quum a-
lioquin multæ sese liberior exultandi occasiones offerrent. Itaque verborum
& formularum interpretatione contentus, addidi exempla ex profanis autho-
ribus petita, non quoties licuit, sed quoties (meo iudicio) ita necesse fuit. Res
autem ipsas tum attingi quum visa est sententiæ expositio cum ipsa vocabulo-
rum interpretatione coniungenda: in cæteris memini quid in hoc opere mihi
esset propositum. Ex veteribus Origenem acerbè reprehendi, quem tantum
abeest vt cum Erasmo veteribus omnibus antepōnam, vt contrā liberè profitear,
nullum mihi magis impurum scriptorem videri. Ex recentioribus verò Ca-
stellionem (de quo paulo antè dixi) aliquot locis pupugi, quod intolerandam
ipsius audaciam existimem. In his autem omnibus concinnandis, cum Valla,
Stapulenſis, Erasmi annotationibus, etiam veterum tum Græcorum tum La-
tinorum, & recentiorum quoque doctissima scripta diligenter contuli: à qui-
bus me plurimū adiutum esse vltro profiteor: quanquam ne his quidem aut
illis ita fui addictus vt meum iudicium liberè non sum sequutus. Ad hæc omnia
accessit exemplar ex Stephani nostri bibliotheca cum viginti quinque plus mi-
nus manuscriptis codicibus, & omnibus penè impressis, ab Henrico Stephano
eius filio, & paternæ sedulitatis herede, quam diligentissimè collatum: quæ res
vna præ cæteris magnopere me in plerisque subleuauit, quū interdum viderē,
quæ alioqui sola interpretū coniectura nitentur, alicuius codicis authorita-
te confirmata: interdum autem ex veteris lectionis vestigiis aditus ad cogno-
scendam veritatem nobis pateceret, in quo tamen hunc modum tenuimus, vt
admonitione contenti, ex ingenio aut simplici coniectura ne apicem quidem
mutaremus.

Hæc tum igitur, Regina, consilia mea fuerunt: quæ ne nunc quidē muta-
ui, sed quanta maxima fide ac diligētia potui, sum persequutus. Emendaui plu-
rima, expunxi quæ videbantur redundare, adiunxi difficiliorum quorundam
locorum expositiones, denique operam dedi, quantum quidem in me situm
fuit, vt & multæ loquendi formulæ plerisque non satis adhuc (quod sine inui-
dia dictum sit) perspetæ, & ipsæ in primis Applicarum disputationum me-
thodis, omnibus pateant, quæ in re quantum sit à nobis sudatum, si demum

intelligent qui singula diligenter expendunt. Sed quorsum hæc apud te, Regina? quasi scilicet regiam tuam maiestatem huius vel illius homunculi sermonibus impediri conueniat. Ego verò (ut paucis respondeam) de me quidem nihil habeo quod dicam, quem tamen confido tuæ maiestati nec ignotam, nec inuisum, imò ne molestum quidem esse, idque in Domini mei Iesu Christi gratiam, cuius gloriæ sicutudes ut omnes fidos eius seruos etiam amare consueueris: sed de excellentissimis tuis dotibus, & maximis in Ecclesiâ Dei beneficiis, quæ me ad hoc suscipiendum consilium impulerunt, necessariò mihi agendum puto, tum ne ingratus videar, tum etiam multo magis ut hæc tam commoda occasione Reges ac Principes omnes, proposito sibi tuæ maiestatis exemplari, ad verè regias laudes querendas accendantur. Minimè quidem, fateor, pendet Dei regnum à Regum potentia, quos etiam plerumque (quæ est mundi perfidia) infestissimos habuit: sed tamen siquid est in terris in quò liceat diuinæ gloriæ imaginem velut in speculo intueri, illud est profectò quod in te hodie præ cæteris orbis terrarum Principibus conspicitur, regia videlicet maiestas, pura Dei notitia ac reuerentia exornata: quarum rerum illa Reges supra mortales plurimos attollit, ista verò etiam Angelis exasquat. Verè autem hæc à medicum & pii omnes magno cum gaudio intelligant, & Antichristiani ipsi magno cum dolore intus agnoscant, minimè vero ne dum hæc de te prædico, in adulationis suspensionem incidam. Quæ porro de tuis virtutibus, superstitite adhuc altero illo nostrorū temporum Iosia, Eduardo Rege fratre tuo, fuerit expectatio, vel illud declarat quod illo in cælum recepto, certum sit neminem bonum fuisse qui non tacito saltem cum gemitu (quoniam aperte non licebat) iniuriam non solum tibi sed etiam toti Angliæ regno factam deploraret, atque adeò qui non mala illa quæ postea euenierant, à Deo Optimo Maximo deprecaretur. Asperimis autem illis tempestatibus quæ tot piæ & sanctas animas, quibus indignus erat mūdus, in cælū vique expulsi, quis te tandè à crudelissima & indignissima morte liberauit? Is vnus profectò qui te (sicut omnes prælagiebant, & res ipsa declarat) pacandis tam multorū miseris destinaret. Quæ tunc in his quoque regionibus pro tua salute factæ sunt preces ac lacrymæ, tum à nobis exteris, tum à tuæ gentis oculis, quibus tum hæc ciuitas perfugium erat, & quæ vicissim fuerint omnium gratulationes quæ de alterius illius obitu, tuæque inauguratione nuntius esset allatus, & cælū & terra penè ipsa testari possunt. Iam tum enim prælagiebant omnes quæ postea sunt cōsequuta, fore videlicet ut te apparente, leuissimam illam tempestatē placidissimam quadā tranquillitas exciperet. Quod tamen euenit, nempe ut sine turbis & cade, tum diuina tum humana penè omnia in Angliæ regno, vno veluti momento componerentur, hoc ne sperare quidem homines audebant. Est igitur hæc adeò subita rerum instauratio diuinitus quidem data, sed secundum Deum ab illa tua virtute profecta, quæ te ipsam plane, ut multis aliis, reliquos orbis terrarū Principes superasti. Clementiam dico & illam naturæ lenitatem, quæ sic ipsa tibi vel ferocissimos quosuis ita deuicisti, ut quanto sanè pacis artes omnibus illis virtutibus bellicis præstent, quæ cū humani generis perniciē efflorescūt, res ipsa perspicue demonstras. Angliā igitur tibi, Regina, secundū Deum Optimum Maximum, cuius nobis insigne instrumentum, istud pacis beneficiū debet: quod etiam per se est excellens, altero tamen illo inferius est, cuius gra-

tia, pax ipsa hominibus est expendenda: quod & ipsum tibi debet Angliā, nempe verum Dei cultum, nunc tandè à sordidissimis illis Antichristianis sordibus repurgatum. Hoc illud est igitur quod te merito supra omnes horum temporum Reges, ipsis etiam cælo consentientibus Angelis, attollit. Aliis enim quod placet, non licet: qui quidem carnis prudentia potius quàm Dei sapientia in consilium adhibita, pessimè tum sibi ipsis, tum populis suis consulunt: alii qui plurimi & potentissimi sunt, apertum cum pietate bellum gerunt: nonnulli qui pauci sunt, religionem quidem præferunt, sed quomodo tandem institutam, & quàm multis adhuc nauis deformatam, præsertim si disciplinam Ecclesiasticam spectes? Idololatriam damnant aliqui, nec tamen idola profligant. Missam Papisticam eiciunt nonnulli, sed ut suam introducant. Transubstantiatio ab omnibus summo consensu repudiatur, sed ita ut non desine quidam qui nihilo ineptius delirium tanquam Christianæ religionis arcem tuantur: adeò quidem ut (quod non sine horrore dico) nonnullos iam non pudeat apertè Christum simul & quod ad naturas attinet, cum Nestorio diuidere, & quod ad proprietates, cum Eutychete confundere. Hæc enim est iusta præfractæ contumaciæ merces. Quid multa non desunt alii qui Macedonii & Trithetarum horrendas blasphemias tum voce tum scriptis asserant: quibus nunc hæresibus miseræ Polonicæ Ecclesiæ diuexantur. At tibi, Regina, tuisque populis quod haud scio an cuiquam nostra tempestate regno, per te datum est, putæ videlicet ac sinceræ Euangelii doctrinæ integra professio, ad quam si (ut boni omnes sperant, & fidelissimi quique tuarum regionum Episcopi iam pridem desiderant) plenam quoque disciplinæ Ecclesiasticæ instaurationem adiunxeris, sanè non video quid amplius vel Angliā ipsa possit à te flagitare, vel tua maiestas in ipsam cōferre: nisi fortassis illud (quod vtinam breui diuinitus contingat) ut aliquo tandem tam augusta virgine Regina, non indigno reperto marito Rege, sobolem in maternas virtutes simul & in regna successuram, longissimæ vitæ cursu peractò, felix populis tuis relinquant. Iam verò cuiusmodi est duplex illud tuum facinus? Nota sunt illa vetera Scotorum cum Anglis dissidia: at tu illa omnia memorabili planè officio aboleuisti, quum Scotiam in extremū periculū adductā, ab Antichristi fraudulenta tyrānide, opportunissimis auxiliis summissis asseruisti. Bellorū inter Fracos & Anglos gestorū celebres sunt historia: & tamen nuper quū & regni ipsius Gallici status & Ecclesiarum Gallicarum pericula promptum auxilium flagitarent, (nihil enim amplius de funestissimo illo bello dicendum arbitror, ne vulnere cicatrices nodum perfanatas refricare velle videar) quæ tua tunc fuit in iuuantis piis voluntas: adeò quidem ut istam qualemcunque Gallicarum Ecclesiarum libertatem, assertore & vindice (vnā cum inelyto D. Amiralio & magna Gallicæ nobilitatis parte) illustrissimo principe Condensi, à Christianissimo Rege Carolo impetratam, Regiæ tuæ maiestati & illustrissimis Germaniæ principibus, exemplum tuum sequeris, omnes magna ex parte debere merito fateantur. Quominus autem plenum hoc beneficium fuerit, rectè profectò iudicant qui nulli aequè rei atque nostris ipsorum peccatis imputandum esse arbitrantur. Id quod eo liberius testor quod istis tum consiliis tum etiam plerisque rebus præfens (quando quidem ita Deo visum est) interfui. Itaque cōfecta pace, quum in hanc urbem, alteram videlicet patriam meam, ex qua viginti ante mensibus fueram ad Pos-

faciem illum conuentum euocatus, rediissem, cum alia multa mihi occurrerunt de quibus saepe ac multum cogitarem, tum vero maxime tanti benefici accepti memoria non aliter animo meo obuersari coepit quam oblati perpetua de exoluendo et alieno cura ac sollicitudines: nec prius mihi quiescedum putavi quam hoc tibi, quantumuis cessantibus aliis multo locupletioribus, non quidem illius benefici (quod in aestimationem non cadit) pretium perfoluerem; sed grati saltem animi monumentum velut communi Galliae patriae meae nomine, Regiae tuae maiestati consecrarem. Cui enim potius haec conueniunt quam tibi, quae singulari Dei Optimi Maximi beneficio id etiam es consequuta, ut non modò quid hic dicatur, absque interprete intelligere, sed etiam tum de his linguis, tum de rebus ipsis vel optime possis iudicare. En igitur tibi, Regina, quaecunque munus: quod si tibi gratum fuisse cognouero, non mediocrem laborum meorum fructum me percepisse existimabo, atque adeo Ecclesiis istud quicquid est, non inutile fore; multo (ut mihi quidem videtur) certius praefagiam. Dominus te, Regina, Spiritu illo suo, quem David Rex & ipse Christus tanquam principum proprium appellat, magis ac magis locupletet: zelo gloriae suae te tuosque populos vestiat: templo denique suo penitus repurgando, omnibusque Excelsis semel abolendis, iniuncta sua fortitudine te potenter fulciat ac confirmet.

Genetiae, Annò nato Iesu Christo, M. D. LXXIII, Decembr. XIX, quo die ante biennium Gallica nobilitas illustrissimo principe Condensi duce, tuis & illustrissimorum quorundam Germaniae principum subsidii freta, non procul Druidum vrbe, fortissime praeliata, prima restituenda in Gallias Christianae religionis fundamenta sanguine suo feliciter Deo consecrauit.

HENRICVS STEPHANVS LECTORI S. D.

DVABVS huius paginis, alioqui vacaturis, ea quae sequuntur carmina, ex amicorum consilio, mādami, olim quidem à me penè adhuc puero scripta, & illi praeclaræ Graeci Noui testamenti editioni praefixa quae anno M. D. L. ex officina patris mei Rob. Stephani prodierit: nunc autem ex tempore, ac raptim duntaxat (ut illi ipsi amici norunt) recognita, & ex parte tamen incudi etiam reddita:

ΤΗΝ περίθνητον ὄρας καὶ πλεὺ πολὺθικτον ἐκείνῳ,
Κένῳ πλεὺ γλυκερῷ καὶ πλεὺ παλῆπία δέλτον,
Ἐνθεος ἡ ἐχάραξ ἐπιστρώσαντος ἁπλῶς
Ἡ μεγάλοις Θεοῦ κραδίῳ οἰκῆριμονα φανέ
Πᾶσιν ἀλλήλοισιν, κοινῇ δὲ τῇ πᾶσιν ἀνὰ λῆθ
Ὅσοις ἡγίω κατανάλῃσιν ὁπωπαί.
Ἡ μοῦσῃ σῆδεαι φρεσὶσιον ἡδὺς ὁπάει,
Καὶ πλεὺ οὐδὲ μὴν πόνδε καὶ εἰς αἶδα φέρουσιν
Δείκνισιν, ὅφρα Θεοῦ κατανάλῃσιν ἀμμι καδίῃ.
Νήπιος ὅς δέλτον πᾶντος ἀπὸ θυμὸν ἐρύξας,
Μαυρὴ θνητῆς ὁφίης ἀληθῆματα δισκόν.
Νήπιος ὅς φέποις σὺν γλῶσσοις πρὸς ἐβουλεν ὁμῆχλιν,
Ἡ φάος ἡμερὸν μέσση ἐπὶ δέξεται ὄφρη.
Εἰ γὰρ καὶ πάσης ὁφίης ἐπὶ μέτρον ἵκοιτο,
Γραμμασι δὲ ὅσα Θεὸς μυστήρια τοῖς δὲ διδάσκει,
Τῶν δὲ ἀμύμητος τοῖς σκοπίῳ πᾶσι δὲ ἀλάτῃ,
Νηπίας ὁχλῶν, κανεῖς δὲ σὺν ἐστὶν ὁνείροις.
Ὅς δὲ βίβλον λογίων πᾶντος δέδωκε μὲν ὅστιν,
Εὔρε φάος γλυκερὸν, γλυκερῇ σὺν ὁπωπαδὸν ὁμῆχλιν
Ἐλπίδι, διφροσιῶν μόνῃ ἢ πρὸς ἀπὸ δέσιν ἀέξῃ,
Εἰ φροσιῶν πάσης ἀμύμη μὴ δέσιν ἀνιχῆς
Καὶ μὲν ἀμφιγυδῆσαι ὅσον σῆδεαι ἐγείρει,
Ὡς τὸν οὐ φάλας, καὶ οὐ βούσας ὁμοκλῶν,
Οὐ βρόχοι, οὐ κλοιοὶ, οὐτε ξίφη, οὐ πυρὸς ὁρμή,
Οὐχ ἔφακτο κραδῶν βασιλῶν ἐξέστησαν ἀνάγκαι.
Δὲ γὰρ οὐδὲν βίον βίου οὐδὲν ἀμείβων
Ὁ λείου, αἰδίου, ἀγαθῶν πλείου ἀνὲν ἐόντων
Ὅτε μὲν Χρῆστον, Χρῆστον σωσὶμῶντο ἀίμα
Δωρεῖται, βροτῆσι καθάριστον ἀμπλακίησι.
Χρῆστον, ὅς ἡμεῖς ὁλοσιμῶντο ἀμματα ῥήξων

Δαίμονος ἢ λῃς ὅτι γὰρ καὶ σκίωτος γῆς ἐπὶ εἶται,
 Ἀμπλακίης ἐξω, ταῖς εἰκλόν ἡμετέροις,
 Σωθρογόν ἐκ προλιπὼν ἔδος ὡς πατερεὺς ἡμετέδοντι.
 Ἀπὸ τοῦ δὲ ὁμοῦ σαυρόν ποτὶ γῆα πέπτειται,
 Ὡς καὶ ἀναίσιος ὢν, δλιτήματος ἀνδρομέοιο
 (Πατρὸς ἐοδ' βουλήσι) κακὴν δόποίνον ἀμοιβέτω.
 Ἀλλὰ θανὼν ἀνόρουσεν ὑπὲρ τυμβείοιο περὶ ταῦτα.
 Γλῶσσιν τε λιπὼν μετέπειτα, φέροντι ἐπὶ σάρκινον ὄϊνον,
 Οὐρανὸν εἰσανέβη παλινὸς τιμος ἀσπερόντα.
 Οὐρανὸν εἰσανέβη, ὁλοὸν δεσποῖσι πεδήσεις
 Δαίμονα, τοῖς ἡμας δολῶς μὲν ἡσέκε πεδήσεις
 Σὺ καὶ νῶν δολῶς ἡσέκε πεδήσεις
 Τὸν τ' Αἰδίου, Θάνατον τε καὶ Ἀμπλακίην δολῶς
 Τὸν τ' Ὀνόμον τελετῶσιν ἀγαλλόμενοι πολυμόρφους.
 Κεῖθι δὲ δεξιῇ ἡσέκε πεδήσεις καὶ ἡσέκε
 Πᾶσι δὲ ἐπὶ παντὶ μὲν ἐπὶ παντὶ μὲν ἐπὶ παντὶ μὲν
 Θυμὸν ὅτι παντὶ μὲν ἐπὶ παντὶ μὲν ἐπὶ παντὶ μὲν
 Οὐρανὸν εἰσανέβη παλινὸς τιμος ἀσπερόντα.
 Ἔστε δικαστοὶ μὲν καὶ πατὴρ πάλιν, ὢν ἀδελφός,
 Τοῖς τ' ἡδὴ δολῶν βίου τοῦ δια παντὶ δολῶντος,
 Τοῖς τ' οὐκ ὄντι βίου τοῦ δια παντὶ δολῶντος,
 Καὶ ἐσθλοῖς μὲν ἡσέκε πεδήσεις βασιλίου δολῶντος,
 Ἀσπετον εἰς αἰὼνα ἡσέκε πεδήσεις βασιλίου δολῶντος,
 Τοῖς δὲ κακῶν ῥεκτήρας ἡσέκε πεδήσεις βασιλίου δολῶντος.
 Ταῦτα καὶ πατὴρ πάλιν ἐπὶ παντὶ μὲν ἐπὶ παντὶ μὲν
 Ὡς οὐδὲ ἐπὶ παντὶ μὲν ἐπὶ παντὶ μὲν ἐπὶ παντὶ μὲν
 Ἀλλ' ἡ Χρυσάνω δολῶς πολυμορφὸς ἡδὴ,
 Σειρῶν παλιν ἐπὶ παντὶ μὲν ἐπὶ παντὶ μὲν ἐπὶ παντὶ μὲν
 Χρυσάνω δολῶς πολυμορφὸς ἡδὴ,
 Ἐνδεὸς ὡς ἡδὴ δολῶς πολυμορφὸς ἡδὴ.

Euangelium secundum Mat- thæum. Τὸ κτ' Ματθαῖον εὐαγγέλιον.

hystoria eorum que fecit Jesus Christus, factus in d-
 EVANGELIUM, secundum Mattheum. Id est, secundum Mattheum, qui nobiscum fuit, et annuntium
 Quum enim Euangelium Græcis quodvis bonum & optatum nuntium declaret, proprie dici coepit de vera illa
 salutis doctrina, quæ non est excogitata ab hominibus, sed è celo ad nos allata, sicut prædictum fuit Esa. 51. b.
 7. ve matutina sit inter fidem & Verbum prædicatum relatio, Rom. 10. d. 17. Quoniam autem Christus est nō ran-
 tium huius rei nuntius, sed etiam ille ipse in quo tota hæc felicitas residet, idcirco Euangelii nomen peculiari
 ratione inscriptum est quatuor istis Matthæi, Marci, Lucæ & Iohannis libellis, quibus rerum à Christo dictarum
 & gestarum historia continetur, Sed & illud observandum est, interdum Euangelii nomine neque hos quatuor
 libellos, neque ipsam propriè doctrinam, sed eius potius doctrinæ annuntiationem significari, vt Rom. 1. a. 3. & 1.
 Cor. 4. c. 17, & 1. Cor. 8. c. 18, & alibi sæpe. Nos autem ubique hoc vocabulum, quasi Ecclesiæ Christi peculium, vt
 10 alia eiusmodi omnia, libenter retinimus. Secundum Mattheum, id est, secundum Mattheum, qui nobiscum fuit, et annuntium
 est à Matthæo. Castello conuerit, Authore Matthæo: quod mihi durissimum videtur. Magis enim (vt opinor)
 propriè loquatur qui Deum huius Euangelii authorem vocat, scriptorem, Matthæum. Fateor tamen Euan-
 gelium Matthæi & aliorum, non minus quàm Pauli vel Petri Epistolæ, atque etiam authorem pro scriptore dici
 solere: sed non posito temere scripti à Matthæo potius quàm Mattheo, vel à Mattheo, vel aliud eiusmodi
 15 quoniam videlicet Euangelii nomen hoc in loco non tam aliquod scripti genus declarat quàm ipsius scripti sen-
 tentiam, cuius author sit Christus, scriptor Matthæus. Idque etiam magis liquet ex inscriptione quæ in Latinis
 codicibus reperitur, nempe, S. Evangelium Domini nostri Iesu Christi Euangelium, secundum Mattheum.

Κεφάλαιον α'	NOVA INTERPR.	VETVS.
CAP. I.	CAP. I.	CAP. I.
Β ΙΒΛΟΣ γενεας Ιησὺ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαβὶδ, υἱοῦ Αβραάμ.	Γ ΕΝΕΑΤΙΟΝΙΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ΥΙΟΥ ΔΑΥΙΔ, ΥΙΟΥ ΑΒΡΑΗΑΜ.	Γ ΕΝΕΑΤΙΟΝΙΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ΥΙΟΥ ΔΑΥΙΔ, ΥΙΟΥ ΑΒΡΑΗΑΜ.
Αβραάμ υἱὸς Ἰσαὰκ, Ἰσαὰκ υἱὸς Ἰσάκ, Ἰσάκ υἱὸς Ἰσάκ, Ἰσάκ υἱὸς Ἰσάκ.	Abraham genuit Isaac, Isaac autem genuit Iacob, Iacob autem genuit Iudam, & fratres eius.	Abraham genuit Isaac, Isaac autem genuit Iacob, Iacob autem genuit Iudam, & fratres eius.
Ισάκ υἱὸς Ἰσάκ, Ἰσάκ υἱὸς Ἰσάκ, Ἰσάκ υἱὸς Ἰσάκ, Ἰσάκ υἱὸς Ἰσάκ.	Iacob autem genuit Phares & Zarah & Thamar. Phares autem genuit Esrom. Esrom autem genuit Aram.	Iacob autem genuit Phares & Zarah & Thamar. Phares autem genuit Esrom. Esrom autem genuit Aram.
Αραμ υἱὸς Ἰσάκ, Ἰσάκ υἱὸς Ἰσάκ, Ἰσάκ υἱὸς Ἰσάκ, Ἰσάκ υἱὸς Ἰσάκ.	Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naasson. Naasson autem genuit Salmon.	Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naasson. Naasson autem genuit Salmon.

ANNOTATIONES, IN QUIBUS RATIO INTERPRETATIONIS REDDITUR.
 Liber, βιβλος, id est recensio, Hebræorum idiotismo, vt Genes. 1. a. 1. m. 1. Subauditur autem, Hic est, vel
 aliquid eiusmodi: vt sic hic titulus non totius historie, sed sequentis genealogie. nam etiam hoc totum, & hoc
 10 Ἰησὺς, nihil aliud quàm γενεαλογίαν declarat. Cicero eodem modo libellum nominu dixit. Generationis,
 Ἰησὺς, id est, maiorum ex quibus ortus est Christus. Vocabulū autem Generationis retinuit, quoniam quoddam
 Christianorum aures illi sunt afflicte, partim etiā quoddam optime videatur Christi Ἰησὺς exprimeret, quia æternus ille
 Dei Filius non potest dici ex Dauide & Abrahamo genitus, quin statim veniat in mentem illud Iohannis, Et
 sermo ille factus est. Caro: Filii David, υἱὸς Δαβὶδ. Fateor apud Hebræos filiorum appellatione, sicut etiam
 apud Latinos poetas nepotum vocabulo posteros omnes intelligi. quæ res fecit vt nonnulli cum hoc, cum aliis
 15 locis mahuerint dicere, Dauide prognatum. Sed ego illud malui, quia (nisi fallor) si quis diligenter expendat prom-
 missionum formulam, ad quas respexit Matthæus, intelliget Dominum discretè polliceri Abrahamo & Davidi
 fore vt non tam ex ipsorum posteritate quàm ex illis ipsis, beatorum illud semē exoritur. Neque temere factum
 est vt Christus peculiariter vocetur filius Abrahami & Davidis: quæ ex his qui interfecerunt non tam fuerit
 oriundus, quàm verus & proximus illorum duorum filius, promissionis & fidei virtute. Filii Abraham, υἱὸς Α-
 20 βραάμ. Quoniam hac possit de Dauide exponi, qui fuerit ex Abrahami genere: malo tamen verumque ad Chri-
 stum referre, vt idem & filius Davidis & filius Abrahami dicatur, vt patet per hunc titulum.

1.cor.7.b.18

being refused
 Expressing
 in many forms
 in definite
 raising here
 in own words
 comedy.
 Dan and p. 15
 in the in mind
 p. 8. compare
 the paper
 re. March 3.
 2 offerings
 Africa in
 in equal
 in a common

n repu-
Perlis
ncipum
carum)
accipia
, quem
, quod
onstru-
tius sta-
duo. id
passus

[illegible]

c. iii.

ymos; Vulg. Modi-
pretatur. Ego verò fi-
ci fidē: à qua denomi-
ofius alibi dicemus.

1

c. iii.

alioquin vias Gentium vocant Prophetas profanos & impios illarum morēs: vt Ierem. 10. a. 5. Vrbem, vbi n. Vulgata. Civitates, nulla sensus iniuria. Ponitur enim in inde finit, neque de metropoli videtur posse intelli gi, quum articulus non addatur.

Mar. 6. b. 8
Luc. 9. a. 5
et 11. d. 35

Μη κτήσασθε χρυσόν, μηδέ αργύρον, μηδέ χαλκόν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ τιμὴ τῶν οὐρανῶν.

1. Tim. 5. c. 8
Luc. 10. b. 7
Luc. 10. b. 8

Μη πῆραν εἰς ὄδον, μηδέ διδο χαλκῶν, ἀλλ' ὅτι ἡ τιμὴ τῶν οὐρανῶν.

Εἰς τὴν οἰκίαν σου, μηδέ διδο χαλκῶν, ἀλλ' ὅτι ἡ τιμὴ τῶν οὐρανῶν.

Εἰσερχόμενοι εἰς τὴν οἰκίαν σου, ἀσπασάμενοι αὐτὴν.

Καὶ εἰς οἰκίαν σου, ἀσπασάμενοι αὐτὴν.

Καὶ εἰς οἰκίαν σου, ἀσπασάμενοι αὐτὴν.

Mar. 6. b. 11
Luc. 9. a. 5
et 11. d. 35

Καὶ εἰς οἰκίαν σου, ἀσπασάμενοι αὐτὴν.

Καὶ εἰς οἰκίαν σου, ἀσπασάμενοι αὐτὴν.

Καὶ εἰς οἰκίαν σου, ἀσπασάμενοι αὐτὴν.

Luc. 10. a. 3

Καὶ εἰς οἰκίαν σου, ἀσπασάμενοι αὐτὴν.

monia eicite: dono accepistis, dono date.

Ne comparetur aurum, neque argentum, neque et in zona vestris:

Neque peram ad iter, neque binas tunicas, neque soleas, neque virgam. Inam dignus est operarius alimentum suo.

In quamcumque vero vrbe aut vicum introieritis, exquirite quis in ea sit dignus: & illic stante vique dum excaus.

Introeuntes autem domum, salutate eam.

Et si quidem fuerit domus digna, veniat pax vestra super eam: si autem non fuerit digna, pax vestra ad vos reuertatur.

Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeat de domo aut vrbe illa, & exeat de pulvere pedum vestrorum.

Amen dico vobis, tolerabilior erit conditio terrae Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicii, quā vrbis illius.

Ecce ego mitto vos in vobis in medio luporum: estote igitur

die: gratis accepistis, gratis date.

Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zona vestra: Non peram in via vestra, neque binas tunicas, neque soleas, neque virgam, neque operarius alimentum suo.

In quamcumque autem civitatem aut vicum introieritis, introquirite quis in ea dignus sit: et ibi manete donec excaus.

Introentes autem in domum, salutate eam, dicitur.

Et si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax super eam: si autem non fuerit digna, pax vestra reuertetur ad vos.

Et quicumque non receperit nos, neque audierit sermones nostros, exeat de domo aut vicum illa, & exeat de pulvere pedum vestrorum.

Amen dico vobis, tolerabilior erit conditio terrae Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicii, quā vrbis illius.

Ecce, ego mitto vos super omnes in medio luporum: estote igitur

prudentes vt serpentes, & innocentes vt columbae.

Cauete autem ad hominibus: tradent enim vos in consilium, & in synagogis suis flagellabunt vos.

Sed & ad praesides ac reges ducemini mea causa, ut hoc sit eis & Gentibus testimonium.

Sed quum tradiderint vos, ne efforte solliciti quomodo aut quid loquamini. dabitur enim vobis illo momento quod loquamini.

Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.

Tradet autem frater fratrem ad mortem, & pater filium: & insurgent liberi in parentes, & morte multandos eos curabunt.

Et eritis ex omni omnibus propter nomen meum: verum qui sustinuerit ad finem usque, is seruabitur.

Quum autem persequer vos in ea vrbe, fugite in aliam. Amen dico vobis, nequam obieritis vrbes Israelis quin venerit Filius hominis.

Non est discipulus supra magistrum, neque seruus supra dominum suum.

Caute autem ad hominibus: tradent enim vos in consilium, & in synagogis suis flagellabunt vos.

Sed & ad praesides ac reges ducemini mea causa, ut hoc sit eis & Gentibus testimonium.

Sed quum tradiderint vos, ne efforte solliciti quomodo aut quid loquamini. dabitur enim vobis illo momento quod loquamini.

Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.

Tradet autem frater fratrem ad mortem, & pater filium: & insurgent liberi in parentes, & morte eos efficiunt.

Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum: qui autem persequer vos in ea vrbe, fugite in aliam. Amen dico vobis, non consummabitis ciuitates Israel donec uenerit Filius hominis.

Non est discipulus supra magistrum, neque seruus supra dominum suum.

Non est discipulus supra magistrum, neque seruus supra dominum suum.

Non est discipulus supra magistrum, neque seruus supra dominum suum.

Non est discipulus supra magistrum, neque seruus supra dominum suum.

Non est discipulus supra magistrum, neque seruus supra dominum suum.

Non est discipulus supra magistrum, neque seruus supra dominum suum.

Innocentes, vt serpentes. Id est, qui ne iniuriam quidem viciscimini, nedum inferatis: translatione Graeci vocabuli fortassis sumpta a placidis animalibus, quae natura nullis cornibus armati ad depellendam iniuriam: aut quae certis, etiam armata sint, tamen illis non vruntur ad inuadendos homines. Vulg. Simples, id est, simplices, qui opponuntur hypocritis. Cicero, Innocens dicitur, non qui leuiter nocet, sed qui nihil nocet.

Homines, vt serpentes. Erasmus addidit pronomen illis, vt exprimeret articuli vim: quum quidem hic non agnosco quoniam concedam, astutos innocentibus opponi. Videtur ergo potius additus articulus ve discipuli intelligant quam periculum viam ingredi derentur, in qua potius ab ipsis hominibus quam a feris timendum esset. Nam praecipue in religionis causa verissimum est illud proverbium, Homo homini lupus. Synagogis, vnde persequer. Erasmus, Conciliabulis: quod non puer loqui Christum de solis Iudaeorum cōuentibus, quia fortassis ex sequeuntibus colligebat, hac monita pertinere ad vniuersalem Apostolorum vocationem. Quod etiam si concessero, tamen respondeo, Quia haec Gentium, esse. Quia persequer Iudaeorum. Nec verò absurdum est, quoniam longius postea sermonem suum Christus extendat, cum tamē incipere a persequutionibus magis propinquis, & quae iam iustabant.

Sed & ad Praesides, & ad Reges. Erasmus, Quin & ad Principes. Erasmus autem hic vocat Praesides provinciarum, sicut accipitur infra cap. 17. & in Actis Apostolorum quum alioquin hoc vocabulum in genere duces significat. Eis & Gentibus, vnde persequer. Id est, aduersus eos & aduersus Gentem, vt liquet ex Luc. 9. v. 5.

Sed quum, & ad Reges. Erasmus, Quum autem: quae interpretatio non satis declarat vim particulae de pro amā posse.

In vobis, & ad Reges. Erasmus, Quum autem: quae interpretatio non satis declarat vim particulae de pro amā posse.

Morte multandos eos curabunt, & ad Reges. Erasmus, Quum autem: quae interpretatio non satis declarat vim particulae de pro amā posse.

Ad finem usque, & ad Reges. Erasmus, Quum autem: quae interpretatio non satis declarat vim particulae de pro amā posse.

In ea vrbe, & ad Reges. Erasmus, Quum autem: quae interpretatio non satis declarat vim particulae de pro amā posse.

Exigere, propter additam variā constructionem. Obieritis, vnde persequer. Erasmus, Consummabitis. Erasmus, Perambulaueritis. Ad verbum, Finieritis. Exemplar quoddam, & ad Reges. Erasmus, Quum autem: quae interpretatio non satis declarat vim particulae de pro amā posse.

Caute autem ad hominibus: tradent enim vos in consilium, & in synagogis suis flagellabunt vos.

Sed & ad praesides ac reges ducemini mea causa, ut hoc sit eis & Gentibus testimonium.

Sed quum tradiderint vos, ne efforte solliciti quomodo aut quid loquamini. dabitur enim vobis illo momento quod loquamini.

Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.

Tradet autem frater fratrem ad mortem, & pater filium: & insurgent liberi in parentes, & morte eos efficiunt.

Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum: qui autem persequer vos in ea vrbe, fugite in aliam. Amen dico vobis, non consummabitis ciuitates Israel donec uenerit Filius hominis.

Non est discipulus supra magistrum, neque seruus supra dominum suum.

Non est discipulus supra magistrum, neque seruus supra dominum suum.

Non est discipulus supra magistrum, neque seruus supra dominum suum.

Non est discipulus supra magistrum, neque seruus supra dominum suum.

Non est discipulus supra magistrum, neque seruus supra dominum suum.

Non est discipulus supra magistrum, neque seruus supra dominum suum.

100

Ο ὁ ἰσχυρὸς καὶ ὁ δυνατός ἐστιν ὁ κύριος πάντων. ὁ δὲ ἰσχυρὸς καὶ ὁ δυνατός ἐστιν ὁ κύριος πάντων.

Ἀλλὰ ὁ βασιλεὺς παρέθηκεν αὐτοῖς, λέγων, Ὁμοίᾳ ὅτῃ ἡ βασιλεία τοῦ οὐρανοῦ ἐστὶν, οὕτως καὶ ἡ βασιλεία τοῦ κόσμου ἐστὶν.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὁ βασιλεὺς ἐλάλει αὐτοῖς, λέγων, ὁ βασιλεὺς ἐλάλει αὐτοῖς.

Οὗτοι δὲ ἐβλάστησαν ὁ ἰσχυρὸς καὶ ὁ δυνατός, καὶ ἡ βασιλεία τοῦ οὐρανοῦ ἐστὶν.

Προσελθόντες δὲ οἱ δούλοι τοῦ κυρίου, εἶπον αὐτοῖς, Κύριε, οὐχὶ καὶ ἡ βασιλεία ἐστὶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ;

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Qui verò in terram bonam excepit semen, is est qui sermonem audit & intelligit, qui videlicet fructum fert: diciturque alius quidem centena, alius sexagena, alius verò tricenarius.

Aliam parabolam proposuit eis, dicens, Simile est regnum celorum homini seminanti bonum semen in agro suo.

Quum autem dormirent homines venit eius inimicus, & seminavit zizania inter triticum: abiitque.

Quò verò germinasset herba, & fructum edidisset, tunc apparuerunt etiam zizania.

Accedentes autem serui patrifamilias, dixerunt ei, Domine, nonne bonum semē seminasti in tuo agro: vnde ergo habet zizania?

Ille verò dixit eis, Inimicus quiquam hoc fecit. Serui autem dixerunt ei, Vis igitur abeamus & colligamus ea?

At ille dixit, Nonne colligendo zizania, eradicatus simul cū eī triticum.

Sin te simul crescere vtrique vsque ad messem: & tempore messis dicā messoribus, Colligite primum zizania, & ligate ea in fasciculos, ad exurendum ea: triticum verò cogite in horreum meum.

|| Aliam parabolam proposuit eis, dicens, Simile est regnum celorum grano sinapis, quod accepit quīpiam seminavit in agro suo:

Quod minimum quidem est omnium seminum: quum autem excreuerit, maximum est: olivus: & fit arbor adeo ut veniant volucres celi & nidulentur in ramis ipsius.

Qui verò in terram bonam excepit semen, is est qui sermonem audit & intelligit, qui videlicet fructum fert: diciturque alius quidem centena, alius sexagena, alius verò tricenarius.

Aliam parabolam proposuit eis, dicens, Simile est regnum celorum homini seminanti bonum semen in agro suo.

Quum autem dormirent homines venit eius inimicus, & seminavit zizania inter triticum: abiitque.

Quò verò germinasset herba, & fructum edidisset, tunc apparuerunt etiam zizania.

Accedentes autem serui patrifamilias, dixerunt ei, Domine, nonne bonum semē seminasti in tuo agro: vnde ergo habet zizania?

Ille verò dixit eis, Inimicus quiquam hoc fecit. Serui autem dixerunt ei, Vis igitur abeamus & colligamus ea?

At ille dixit, Nonne colligendo zizania, eradicatus simul cū eī triticum.

Sin te simul crescere vtrique vsque ad messem: & tempore messis dicā messoribus, Colligite primum zizania, & ligate ea in fasciculos, ad exurendum ea: triticum verò cogite in horreum meum.

|| Aliam parabolam proposuit eis, dicens, Simile est regnum celorum grano sinapis, quod accepit quīpiam seminavit in agro suo:

Quod minimum quidem est omnium seminum: quum autem excreuerit, maximum est: olivus: & fit arbor adeo ut veniant volucres celi & nidulentur in ramis ipsius.

Et nidebantur, & excreuerunt. Sic Erasmus addit: conuertit. Nidos enim supra vocavit tabernacula vel umbracula dicens: quia etiam ratione à Graecis disertioribus talia dicuntur, quod sine bacillis & fustibus compati. Vulg. Et habitent.

Ἀλλὰ ὁ βασιλεὺς παρέθηκεν αὐτοῖς, λέγων, Ὁμοίᾳ ὅτῃ ἡ βασιλεία τοῦ οὐρανοῦ ἐστὶν, οὕτως καὶ ἡ βασιλεία τοῦ κόσμου ἐστὶν.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὁ βασιλεὺς ἐλάλει αὐτοῖς, λέγων, ὁ βασιλεὺς ἐλάλει αὐτοῖς.

Οὗτοι δὲ ἐβλάστησαν ὁ ἰσχυρὸς καὶ ὁ δυνατός, καὶ ἡ βασιλεία τοῦ οὐρανοῦ ἐστὶν.

Προσελθόντες δὲ οἱ δούλοι τοῦ κυρίου, εἶπον αὐτοῖς, Κύριε, οὐχὶ καὶ ἡ βασιλεία ἐστὶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ;

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

Ὁ δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, Ἐξέρχεται ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης.

|| Aliam parabolam loquutus est eis, dicens, Simile est regnum celorum fermento, quod accepit mulier condidit in farinā: satis tribus, & viquequo fermentaretur tota.

Hæc omnia loquutus est eis per parabolas ad turbam: & absque parabola nihil loquutus est eis.

Vt compleretur quod dictum fuit per Prophetam, dicens, || Aperiat per parabolas os meum: cruciabo occultata à iactis fundamentis mudi.

Tunc dimissa turba venit domum Iesus, & aderunt eum discipuli eius, dicens, || Ediffere nobis parabolam zizaniorum agri illius.

Ipsè verò respondens dixit eis, Qui seminat bonum semen, est Filius hominis:

Ager autem, est mundus. Bonum verò semen, sunt filii regni: zizania verò, sunt filii illius Mali.

Inimicus autem qui seminavit ea, est diabolus: || messis verò, consummatio seculi est. Messorēs autem, Angeli sunt.

Sicut ergo colliguntur zizania, & igni exuruntur: ita erit in consummatione seculi huius.

Mittet Filius hominis Angelos suos, & colligent de regno eius

|| Aliam parabolam loquutus est eis, simile est regnum celorum fermento, quod accepit mulier condidit in farinā: satis tribus, & viquequo fermentaretur tota.

Hæc omnia loquutus est eis per parabolas ad turbam: & absque parabola nihil loquutus est eis.

Vt compleretur quod dictum fuit per Prophetam, dicens, || Aperiat per parabolas os meum: cruciabo occultata à iactis fundamentis mudi.

Tunc dimissa turba venit domum Iesus, & aderunt eum discipuli eius, dicens, || Ediffere nobis parabolam zizaniorum agri illius.

Ipsè verò respondens dixit eis, Qui seminat bonum semen, est Filius hominis:

Ager autem, est mundus. Bonum verò semen, sunt filii regni: zizania verò, sunt filii illius Mali.

Inimicus autem qui seminavit ea, est diabolus: || messis verò, consummatio seculi est. Messorēs autem, Angeli sunt.

Sicut ergo colliguntur zizania, & igni exuruntur: ita erit in consummatione seculi huius.

Mittet Filius hominis Angelos suos, & colligent de regno eius

§. lxxii.

cens et, *ἀντιπαύου, ἀντιπαύου*. Eras. Clamavit ad eum, dicens. Ego verò puto à Venere interprete pronomen *ἀντιπαύου* rectè coniunctum cum participio *ἀντιπαύου*. In quodam exemplari scriptum erat, *ἀντιπαύου ἄνθρωπος* : id est, clamavit post eum. quod indicat Iesum sese ab illa meretrice, aut ipsam per pudore non ausam in ipsius conspectu venire. Malc. *ἀντιπαύου*. Eras. Misere id est *ἀντιπαύου*. A demonio vexatur, *ἀντιπαύου*. Hoc dicitur Graeci verbo. Eras. A demonio agitur. Callisto. Famae : quam veridicam non probo, nequis moribus naturalem faciat ex malo quod preter naturà est, quia maius *καταφύου* et apertius loquidiscit dixim⁹ supra. v. 24.

T. Christus aut peccator, aut manus, aut alia membra cuiusvis largitus, quibus illi sua virtutis donante illi
 mancus proprie si dicitur qui manu caret, tamē ad cetera etiam membra id interdū transferitur, ut *per* signifi-
 cetur. Præterea pro eo quod vi supparum membra habet debilitata: perinde epim effi ac illis careret. Sic Cie. pro
 Rabirio perduell. reo, Macus, inquit, & mēbra omnibus capessit, & debilis, quia significatione accipitur hoc loco.

membra cuiusquam largius: quoniam si tu omnia nonne tuum
 in se ad cetera etiam membra id interdū transfertur, ut *super* signi-
 ficat habere debilitata: perinde epim est ac si illis careret. Sic Cic-
 pro omnibus caprus, & debilis. qua significatione accipitur hoc loco.

Supra 10.4.6

MS 37

4 V Mar. 7. d. 37.

2/a.35.b.5

• 5710

39 Fines, *scilicet*. Eraf. alicubi dicit se scriptū reperisse *Isaid* est montes. Magdala, *May*, *scilicet*. Vul-
gata, Magdan. Secundum autem exemplar *Mayadbi*, Magadan. Unde suspicor hunc tractum esse qui Maceda
ipse in libro *Iosue* vocatur.

Mar. 8. 41

957

11 18 100
094

... ..

11 Apr 85

4/20/57

12

12

775 per

ius permutacione redimat animam suam: peripicua paraphrasi, sed non profus necessaria. Itaque in annotationibus Marci Veterem interpretationem amplectitur.

Μένει γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ· καὶ τότε ἀποδώσει ἑκάστῳ ὡς τὸ ἔργον αὐτοῦ.

Ἀμὲν λέγει υμῖν, εἰσὶν ἄνθρωποι οἱ οὐκ οἶδοντες τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν ἐν ᾗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐρχέσθαι.

Καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ.

Καὶ μετὰ τὴν παρακλήσιν αὐτοῦ, καὶ μετὰ τὴν παρακλήσιν αὐτοῦ, καὶ μετὰ τὴν παρακλήσιν αὐτοῦ.

Καὶ ἰδοὺ, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ.

Αποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπε πρὸς Ἰησοῦν, Κύριε, καλὸν ἔστιν ἡμῶν ὅτι ἐστὶς ἐν ἡμῶν.

Εἰς τὴν ἡμέραν αὐτὴν, ἰδοὺ νεφέλη φανερώσασθαι αὐτοῖς, καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λέγουσα, υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ.

Καὶ ἰδοὺ, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ.

Καὶ ἰδοὺ, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ.

Καὶ ἰδοὺ, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ.

Καὶ ἰδοὺ, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ.

Καὶ ἰδοὺ, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ.

Καὶ ἰδοὺ, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ.

Καὶ ἰδοὺ, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ.

Καὶ ἰδοὺ, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ.

Καὶ ἰδοὺ, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ.

Καὶ ἰδοὺ, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ.

Καὶ ἰδοὺ, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ.

Καὶ ἰδοὺ, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν νεφέλῃ.

Futurum est enim ut Filius hominis veniat cum gloria Patris sui cum Angelis suis: et tunc reddet unicuique secundum opera facta eius.

Amen dico vobis, sunt quidam ex his qui hic adsunt, qui nequaquam gustabunt mortem, usquequ岸 viderint Filium hominis venientem in regno suo.

Et post dies sex assumet Iesus Petrum et Iohannem fratrem suum, et subducit illos in montem excelsum secretum.

Et transfiguratus est ante eos: et resplenduit facies eius sicut sol: vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix.

Et ecce, conspecti sunt eis Moyses et Elias, cum eo colloquentes.

Respondens autem Petrus dixit Iesu, Domine, bonum est nos hic esse: si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, & Moysi unum, & Eliae unum.

Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida inumbravit eos: & ecce vox e nube, dicens, Hic est Filius ille meus dilectus, in quo acquiesco: ipsum audite.

Angelis autem stantibus ad dexteram eius, & ad sinistram eius, & ad pedes eius, & ad caput eius, & ad pedes eius, & ad caput eius.

Secundum facta, & secundum verbum, & secundum opus, & secundum opus, & secundum opus, & secundum opus.

Amén, αμὲν. In quodam codice additum erat γένος, enim. Ex his qui hic stant, sunt qui non gustabunt mortem, usquequ岸 viderint Filium hominis venientem in regno suo.

Subducit autem Iesus Petrum et Iohannem fratrem suum, et subducit illos in montem excelsum secretum.

Et transfiguratus est ante eos: et resplenduit facies eius sicut sol: vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix.

Et ecce, conspecti sunt eis Moyses et Elias, cum eo colloquentes.

Respondens autem Petrus dixit Iesu, Domine, bonum est nos hic esse: si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, & Moysi unum, & Eliae unum.

Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida inumbravit eos: & ecce vox e nube, dicens, Hic est Filius ille meus dilectus, in quo acquiesco: ipsum audite.

Angelis autem stantibus ad dexteram eius, & ad sinistram eius, & ad pedes eius, & ad caput eius, & ad pedes eius, & ad caput eius.

Filius enim hominis venientem est in gloria Patris sui cum Angelis suis: et tunc reddet unicuique secundum opera facta eius.

Amen dico vobis, sunt quidam ex his qui hic stant, qui nequaquam gustabunt mortem, usquequ岸 viderint Filium hominis venientem in regno suo.

Et post dies sex assumet Iesus Petrum et Iohannem fratrem suum, et subducit illos in montem excelsum secretum.

Et transfiguratus est ante eos: et resplenduit facies eius sicut sol: vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix.

Et ecce, conspecti sunt eis Moyses et Elias, cum eo colloquentes.

Respondens autem Petrus dixit Iesu, Domine, bonum est nos hic esse: si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, & Moysi unum, & Eliae unum.

Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida inumbravit eos: & ecce vox e nube, dicens, Hic est Filius ille meus dilectus, in quo acquiesco: ipsum audite.

Angelis autem stantibus ad dexteram eius, & ad sinistram eius, & ad pedes eius, & ad caput eius, & ad pedes eius, & ad caput eius.

Secundum facta, & secundum verbum, & secundum opus, & secundum opus, & secundum opus, & secundum opus.

Amén, αμὲν. In quodam codice additum erat γένος, enim. Ex his qui hic stant, sunt qui non gustabunt mortem, usquequ岸 viderint Filium hominis venientem in regno suo.

Subducit autem Iesus Petrum et Iohannem fratrem suum, et subducit illos in montem excelsum secretum.

Et transfiguratus est ante eos: et resplenduit facies eius sicut sol: vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix.

Et ecce, conspecti sunt eis Moyses et Elias, cum eo colloquentes.

Respondens autem Petrus dixit Iesu, Domine, bonum est nos hic esse: si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, & Moysi unum, & Eliae unum.

Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida inumbravit eos: & ecce vox e nube, dicens, Hic est Filius ille meus dilectus, in quo acquiesco: ipsum audite.

Angelis autem stantibus ad dexteram eius, & ad sinistram eius, & ad pedes eius, & ad caput eius, & ad pedes eius, & ad caput eius.

Et quum haec audissent discipuli, ceciderunt in faciem suam, & timuerunt vehementer.

Tunc accedens Iesus tetigit eos, dixitque, Surgite, & ne timeate. Sublatis autem oculis suis, neminem viderunt, nisi Iesum solum.

Et quum descenderent de monte, mandavit eis Iesus, dicens, Nemini dixeritis hanc visionem, usquequ岸 Filius hominis a mortuis resurgat.

Tunc interrogauerunt eum discipuli sui, dicentes, Quid ergo scribae dicunt, quod scribae dicunt, quod scribae dicunt, quod scribae dicunt.

Iesus autem respondens dixit eis, Elias quidem venit primum, & restituet omnia.

Sed dico vobis, Eliam iam venisse, quae non agnouerunt, sed fecerunt: ei quaecunque voluerunt: ita futurum est, ut & Filius hominis patiat ab eis.

Tunc intellexerunt discipuli eum de Iohanne Baptista haec dixisse.

Et quum venissent ad turbam, adiit eum quidam, accedens ad eum, & ad genua, & ad pedes eius, & ad caput eius, & ad pedes eius, & ad caput eius.

Et dicens, Domine, misere filii mei, quoniam lunaticus est, & male afficitur: nam saepe cadit in ignem, & saepe in aquam.

Ceciderunt in faciem suam, & adorauerunt. Timuerunt, & ceciderunt. Timuerunt, & ceciderunt.

Sublatis autem oculis suis, neminem viderunt, nisi Iesum solum.

Et quum descenderent de monte, mandavit eis Iesus, dicens, Nemini dixeritis hanc visionem, usquequ岸 Filius hominis a mortuis resurgat.

Tunc interrogauerunt eum discipuli sui, dicentes, Quid ergo scribae dicunt, quod scribae dicunt, quod scribae dicunt, quod scribae dicunt.

Iesus autem respondens dixit eis, Elias quidem venit primum, & restituet omnia.

Sed dico vobis, Eliam iam venisse, quae non agnouerunt, sed fecerunt: ei quaecunque voluerunt: ita futurum est, ut & Filius hominis patiat ab eis.

Tunc intellexerunt discipuli eum de Iohanne Baptista haec dixisse.

Et quum venissent ad turbam, adiit eum quidam, accedens ad eum, & ad genua, & ad pedes eius, & ad caput eius, & ad pedes eius, & ad caput eius.

Et dicens, Domine, misere filii mei, quoniam lunaticus est, & male afficitur: nam saepe cadit in ignem, & saepe in aquam.

Ceciderunt in faciem suam, & adorauerunt. Timuerunt, & ceciderunt. Timuerunt, & ceciderunt.

Sublatis autem oculis suis, neminem viderunt, nisi Iesum solum.

Et quum descenderent de monte, mandavit eis Iesus, dicens, Nemini dixeritis hanc visionem, usquequ岸 Filius hominis a mortuis resurgat.

Tunc interrogauerunt eum discipuli sui, dicentes, Quid ergo scribae dicunt, quod scribae dicunt, quod scribae dicunt, quod scribae dicunt.

Iesus autem respondens dixit eis, Elias quidem venit primum, & restituet omnia.

Sed dico vobis, Eliam iam venisse, quae non agnouerunt, sed fecerunt: ei quaecunque voluerunt: ita futurum est, ut & Filius hominis patiat ab eis.

Tunc intellexerunt discipuli eum de Iohanne Baptista haec dixisse.

Et quum venissent ad turbam, adiit eum quidam, accedens ad eum, & ad genua, & ad pedes eius, & ad caput eius, & ad pedes eius, & ad caput eius.

Et dicens, Domine, misere filii mei, quoniam lunaticus est, & male afficitur: nam saepe cadit in ignem, & saepe in aquam.

Ceciderunt in faciem suam, & adorauerunt. Timuerunt, & ceciderunt. Timuerunt, & ceciderunt.

Sublatis autem oculis suis, neminem viderunt, nisi Iesum solum.

Et quum descenderent de monte, mandavit eis Iesus, dicens, Nemini dixeritis hanc visionem, usquequ岸 Filius hominis a mortuis resurgat.

Tunc interrogauerunt eum discipuli sui, dicentes, Quid ergo scribae dicunt, quod scribae dicunt, quod scribae dicunt, quod scribae dicunt.

Iesus autem respondens dixit eis, Elias quidem venit primum, & restituet omnia.

titudinibus aut animum depon-
entem periphrasin quæsiui,
n satis propriè, *ne fallor.*

18 Egressus autem servus
ille inuenit unum de cō-
seruis suis, qui debebat ei
centum denarios : et te-

19 Et prociens conseruus
eius rogabat eum, dicens,
Patientiam habe in me,
et omnia reddam tibi.

30 Ille autem natus: sed
abiit, et misit eum in car-
cerem, donec redderet
debitum.
31 videntes autem conser-
ui eius quæ fiebant, con-

tristati sunt ualde: &
uenerunt, & narrauerunt domino suo omnia
quae facta fuerant.

33. Nonne ergo oportuit
et te misereri conserui

34 Et iratus dominus eius
tradidit eum tortoribus,
quoadusque redderet u-
numquemque debitum.

235 Sic et Pater meus ce-
lestis faciet nobis, si non
remiseritis unusquisque
fratri suo de cordibus
uestris.

parum L.

Κεφαλαιον ΒΨ
ΚΑ Ἰεῖντος, ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς λόγους τοὺς αὗτους, μετήρπεν ὅσπιν τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἰουδαίας, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ἰερουσαλὴμ.

20 Soluit, *κατασκευαστος*. Vulgate, Migravit. Erasmus, Denigravit, id est, *κατασκευαστος*: verque improprie, qui hic agitur h. i.

Κεφάλαιον κ.
ΟΜοία γάρ ἐστὶ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ὡς οἱ οὐρανοὶ οὐκ ἀπαύστηται, ὅστις ἐξέλθῃ ἀμαρτανία μωδὸς αὐτῶν ἕως τῶν ἀμπελων αὐτῶν.

Συμφωνήσας ὁ κύριος τῶν ἑργατῶν ἐν δολαρίῳ τῷ ἡμέραν, ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀμπελον αὐτῶν.

Καὶ ἐξῆλθον πρὸς τὴν εἰσόδον ὡρῶν, εἰδὼν ὁ κύριος ὅτι οὐκ ἔστιν ἔργον.

Καὶ λέγουσιν αὐτοῖς, Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὴν ἀμπελον, καὶ ἡμεῖς δὲ οὐκ ἔστιν ἔργον.

Οἱ δὲ ἀπελθόντες. Πάλιν ἐξῆλθον πρὸς τὴν εἰσόδον ὡρῶν, εἰσπορεύοντες ὡς πάντα.

Γεὼν δὲ πάλιν ἐνδοκίτευμα ὡρῶν, ἐξῆλθον οὐρανὸν ἀναβάντες, καὶ λέγει αὐτοῖς, Τί ὁδοὶ ἐστὶν ὅτι οὐκ ἔστιν ἔργον.

Λέγουσιν αὐτοῖς, Ὅτι οὐδὲν ἡμεῖς ἐμοδὸς οὐκ ἔστιν ἔργον, Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὴν ἀμπελον, καὶ ἡμεῖς δὲ οὐκ ἔστιν ἔργον.

Οὕτως ὁ κύριος λέγει ὅτι οὐκ ἔστιν ἔργον ἀμπελων τῶν οὐρανῶν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἔργον ἀμπελων τῶν οὐρανῶν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἔργον ἀμπελων τῶν οὐρανῶν.

Καὶ ὁ κύριος λέγει, ὅτι οὐκ ἔστιν ἔργον ἀμπελων τῶν οὐρανῶν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἔργον ἀμπελων τῶν οὐρανῶν.

Cap. XX.
Simile enim est regni ca-
lorum patrifamilias, qui ex-
it cum prima luce ad condu-
cedos operarios quos mittens in
vineam suam.

Paſtus autem, cū operariis denario in diem, misit eos in vineam suam.

Et egressus circa horam tertiam, vidit alios stantes in foro otiosos:

Et illis dixit, Abite & vos in vineam, & quodcūque iustum fuerit dabo vobis.

Illi autem abierunt. Rursum egressus circa sextam & nonā horam, fecit idem.

Circa horam autem vndecimam egressus, inuenit alios stantes otiosos, ac dicit eis, Cur hic statis totum diem otiosi?

Dicunt ei, Quia nemo nos cōduxit. Dicit eis, Abite & vos in vineam: & quicquid fuerit iustum accipietis.

Quum autem serum diei esset, dicit dominus vineæ procuratori suo, Voca operarios, & redde eis mercedē, incipiens ab ultimis vsque ad primos.

Et quum venissent qui circa vndecimam horam conducti fuerant, acceperunt singuli denarium.

IN CAP. XX.

1. Patrifamilias, ἀντὶ τοῦ οὐρανοῦ. Abundans ἀντὶ τοῦ οὐρανοῦ, vel propter ponitur, ex Hebræi sermonis consuetudine. Sic etiā Herodotus in Thalia dixit ἀντὶ τοῦ οὐρανοῦ. Ex Salustio, Mulier a. cillis pro Ancilla quadam. Cū prima luce, ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ. Sic loqui solet Cicero. Nā hoc est quod ait Demosthenes ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ. Ad verbum, Cum mane. Vulgata, Primo mane. Erafmus, Diligulo id est ὁδῶν. Quos mittens in vineam, εἰς τὴν ἀμπελον αὐτῶν. Illud suppleuimus, quoniam deest ex Hebræorum idiotismo, cuius manifestum est exemplum inuenio Gen. 45 v. 4.

2. Paſtus, συμφωνήσας. Vulgata & Erafmus, Conuentione facta. συμφωνήσας (vt diximus 18. c. 19) vocabulum est musicorum proprium, quum ex duobus vocibus vnum efficiunt concentum. Inde factum vt pro confentire accipitur, & in contrariis faciendis communi consensu aliquid pacisci: quo modo etiam Erafmus infra interpretatur, versu 13. Denario, ὁ δολάριον. Vulgata ad verbum, Ex denario. Sed (vt annotat Erafmus) Latini non exprimitur prepositionem. In diem, τὴν ἡμέραν. Subauditur καὶ distributio particularis: sed cuius non videtur propria significatio hic usurari, quum de vno tantum agatur, cui tota vita hominis confertur. Sic Ouidius, Inque diem alipedum ius & moderamen equorū. Itaque non male conuertit Vetus interpres Diurno, si sensum spectes. Erafmus autem non item, quū interpretatur, In singulos dies.

3. Egressus, ἐξῆλθον. Quum ter repetitur hoc verbum in hac similitudine, eodem semper modo conuertere malui, quā modo per participium Egressus, modo per verbum Exiit: sicut video fecisse Veterem interpretem, quem sequitur Erafmus.

4. Vineam, ἀμπελον. In duobus exemplaribus additum erat ἡμεῖς, id est, vineam. Que autem sequuntur, ἡμεῖς δὲ οὐκ ἔστιν ἔργον, id est, Et quicquid fuerit iustum, accipietis: neque apud Veterem interpretem reperitur, neque legitur apud Hieronymum, vt obseruat Erafmus, scriptum tamen inuenimus in omnibus nostris vetustis codicibus.

5. Horam, ὥρῃ. Subauditur ἡμέραν, Venerunt in vineam: vel ἡμεῖς δὲ οὐκ ἔστιν ἔργον, id est, conducti fuerant quod etiā malo, ne videatur fuisse in mora. Acceperunt singuli denarium, ἑκάστῳ αὐτῶν δολάριον. Hoc loco etiam significat equalem distributionem, quo modo etiam vsurpatur hodie à medicis in medicamentorum compositionibus. Vulgata, Singulos denarios.

Ελθόντες δὲ οἱ παρὸς ἐνομήσαντο ὅτι
πλεονεκτήσαντες ἔλαβον καὶ αὐτοὶ αὐτὸν
δολάριον.

Αναβάντες δὲ ἑνὶ ὧρῃ καὶ τῷ οὐρανῷ
αὐτοῦ,

Λέγουσιν, ὅτι οὐδὲν ἡμεῖς ἐμοδὸς
οὐκ ἔστιν ἔργον, Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς
τὴν ἀμπελον, καὶ ἡμεῖς δὲ οὐκ ἔστιν ἔργον.

Οὕτως ἐστὶν ὁ οὐρανὸς σου ποτὸς ἐ-
στὸν ἔργον ἀμπελων τῶν οὐρανῶν.

Οὕτως ἐστὶν ὁ οὐρανὸς σου ποτὸς ἐ-
στὸν ἔργον ἀμπελων τῶν οὐρανῶν.

Οὕτως ἐστὶν ὁ οὐρανὸς σου ποτὸς ἐ-
στὸν ἔργον ἀμπελων τῶν οὐρανῶν.

Οὕτως ἐστὶν ὁ οὐρανὸς σου ποτὸς ἐ-
στὸν ἔργον ἀμπελων τῶν οὐρανῶν.

Οὕτως ἐστὶν ὁ οὐρανὸς σου ποτὸς ἐ-
στὸν ἔργον ἀμπελων τῶν οὐρανῶν.

Οὕτως ἐστὶν ὁ οὐρανὸς σου ποτὸς ἐ-
στὸν ἔργον ἀμπελων τῶν οὐρανῶν.

Οὕτως ἐστὶν ὁ οὐρανὸς σου ποτὸς ἐ-
στὸν ἔργον ἀμπελων τῶν οὐρανῶν.

Οὕτως ἐστὶν ὁ οὐρανὸς σου ποτὸς ἐ-
στὸν ἔργον ἀμπελων τῶν οὐρανῶν.

Οὕτως ἐστὶν ὁ οὐρανὸς σου ποτὸς ἐ-
στὸν ἔργον ἀμπελων τῶν οὐρανῶν.

Οὕτως ἐστὶν ὁ οὐρανὸς σου ποτὸς ἐ-
στὸν ἔργον ἀμπελων τῶν οὐρανῶν.

Οὕτως ἐστὶν ὁ οὐρανὸς σου ποτὸς ἐ-
στὸν ἔργον ἀμπελων τῶν οὐρανῶν.

Οὕτως ἐστὶν ὁ οὐρανὸς σου ποτὸς ἐ-
στὸν ἔργον ἀμπελων τῶν οὐρανῶν.

Οὕτως ἐστὶν ὁ οὐρανὸς σου ποτὸς ἐ-
στὸν ἔργον ἀμπελων τῶν οὐρανῶν.

Οὕτως ἐστὶν ὁ οὐρανὸς σου ποτὸς ἐ-
στὸν ἔργον ἀμπελων τῶν οὐρανῶν.

Venientes autem & primi,
existimauerunt se plus esse acce-
pturos: sed acceperunt ipsi quo-
que singuli denarium.

Et quum acceperissent, mur-
murabat aduersus patrefami-
lias,

Dicentes, Isti vltimi vnā
horam opus fecerunt, & cos
æquales nobis fecisti, qui por-
tauimus pōdus diei, & æstum.

Ipse verò respondens dixit
vni eorum, Amice, non facio
tibi iniuriā: nōne denario pa-
ſtus es mecum?

Tolle quod tuum est, & abi-
vo autem huic vltimo dare
ut & tibi.

¶ Annon licet mihi quod vo-
lo facere? an meis: an oculus
tuus? malus est quia ego bo-
nus sum?

Sic vltimi erunt primi: & pri-
mi, vltimi. multi enim sunt vo-
cati, pauci verò electi.

Et ascendens Iesus Hierosoly-
ma, assumptis duodecim disci-
pulos suos priuatim in via, &
dixit eis,

¶ Ecce, ascendimus Hierosoly-
ma, & Filius hominis tradetur
principibus Sacerdotū ac Scri-
bis, & condemnabunt eum
morte:

¶ Tradentque eum Gētibus,
ut illudant, & flagellent, & cru-
cifigant: sed tertia die resur-
get.

¶ Tunc venit ad eum mater
filiorum Zebedæ cum filiis
 suis, adorans & petens aliquid
 ab eo.

Ipse verò dixit ei, Quid vis?
Ait ei, Dic vt sedēt isti duo filii
 mei, vti & tu sedēs ad dexteram
 tuam, & iste ad sinistram tuam.

Opus fecerunt, & cetera. Hebraice ὥρῃ. Subauditur autem ὥρῃ, vt sit periphrasis, pro ὥρῃ καὶ ὥρῃ. Sic vulgò
dicimus, Qui non fuit vni horæ. Vulgata ad verbum, Fecerunt. Erafmus, Fuertur in opere. Est autem illa echipsis ab
Hebræis orta, qui in verbo includunt verbale nomen, vt Psal. 13. b. 4. Ne dormiā mortis. videlicet dormitionē.
Æstum, καύσματος. In duobus exemplaribus scriptum est hoc vocabulum cum nota interrogationis apud indi-
gnationis potius, καύσματος æstus. S. Olet autem particula καὶ vel et in eiusmodi dicendi genere, peculiari qua-
dam significatione usurari. Sic Virgilius - & quicquam nomen Iuonis adorēt. Præterea

Amice, φίλοι. Proprie hoc vocabulo sodalis intelligitur. Neque verò quicquid sodalis est, amicus est:
notamen alios sequenti, amicū interpretati sumus: quod hoc fere vocabulo soleamus ignotus etiam compen-
lare. Sic in vernaculo sermone que mpia ignotum compellantes, vocamus interdum compagno, Græcam parum
sinimici.

Paſtus es mecum? (ἑκάστῳ αὐτῶν δολάριον). In vno codice legimus, (ἑκάστῳ αὐτῶν) ὁ παſtus sum tecum
in meis: & cetera. Si vitare velis amphiboliam, adde appellatiuum cum Erafmo, In meis: id est,
de meo: sicut Augustinus interpretatur Sermone 59. de Verbis Domini, vt obseruat Erafmus. Vetus autem in-
terpres hac nō legit. Malus, κακός. Id est, An inuides illis benignitatem meā? Nam Hebræis κακός, id est, o-
culus malus, inuidiam declarat, quoniam, videlicet elucet huiusmodi affectus potissimum in oculis. Sed su-
pra 6. c. 15. oculus malus pro vitioso in genere accipi videtur, cui opponitur simplex, id est purus & sincerus.
quamobrem etiam discēssit à Vetere interprete, qui oculum nequam cōmōrit.

Priuatim in via, & cetera. (ἰδιαίτην τὴν ὁδόν). In vno exemplari legimus καὶ ἰδιαίτην τὴν ὁδόν, ὅτι
id est, priuatim: & in via dixit: quam lectionem maxime probō. Vetus autem interpres illud in ἰδίῳ, non legit.
Sed tertia die resurget, & cetera. Vide supra 13. c. 12.

Venientes autem & primi,
mi, existimauit sum quod
plus esset accipere: ac-
ceperunt autem & ipsi
 singulos denarios.

Et accipientes murmu-
rabant aduersus paterfam-
lias,

Dicentes, Hi vltimi vnā
horam fuerunt, & opus
paros illos nobis fecisti,
qui portauimus pondus
 diei & æstus.

At ille respondens uni
eorum dixit, Amice, non
facio tibi iniuriā: nōne
ex denario amicum fici
 mecum?

Tolle quod tuum est, &
nade. nolo autem huic
 nouissimo dare sicut &
 tibi.

¶ Annon licet mihi quod
volo facere? an oculis
tuis nequam est quia e-
go bonus sum?

Sic erunt nouissimi, pri-
mi: & primi, nouissimi.
multi enim sunt voca-
ti, pauci verò electi.

Et ascendens Iesus ie-
rosolyman, assumptis
 duodecim discipulis se-
cretis, & ait illis,

Ecce, ascendimus ieros-
olymam, & Filius homi-
nis tradetur principibus
 sacerdotum & scribis,
 & condemnabunt eum
 morte:

Tradentque eum Gēti-
bis, ut illudant eum, &
 flagellent eum, & cruci-
 figent eum: sed tertia die
 resurget.

Tunc accessit ad eum
 mater filiorum Zebedæ,
 cum filiis suis adorans,
 & petens aliquid ab ea.

Quid dixit ei? Quid vult?
Ait illi, Dic me sedētē ad
 dexteram tuam, & iste ad
 sinistram tuam.

Opus fecerunt, & cetera. Hebraice ὥρῃ. Subauditur autem ὥρῃ, vt sit periphrasis, pro ὥρῃ καὶ ὥρῃ. Sic vulgò
dicimus, Qui non fuit vni horæ. Vulgata ad verbum, Fecerunt. Erafmus, Fuertur in opere. Est autem illa echipsis ab
Hebræis orta, qui in verbo includunt verbale nomen, vt Psal. 13. b. 4. Ne dormiā mortis. videlicet dormitionē.
Æstum, καύσματος. In duobus exemplaribus scriptum est hoc vocabulum cum nota interrogationis apud indi-
gnationis potius, καύσματος æstus. S. Olet autem particula καὶ vel et in eiusmodi dicendi genere, peculiari qua-
dam significatione usurari. Sic Virgilius - & quicquam nomen Iuonis adorēt. Præterea

Amice, φίλοι. Proprie hoc vocabulo sodalis intelligitur. Neque verò quicquid sodalis est, amicus est:
notamen alios sequenti, amicū interpretati sumus: quod hoc fere vocabulo soleamus ignotus etiam compen-
lare. Sic in vernaculo sermone que mpia ignotum compellantes, vocamus interdum compagno, Græcam parum
sinimici.

Paſtus es mecum? (ἑκάστῳ αὐτῶν δολάριον). In vno codice legimus, (ἑκάστῳ αὐτῶν) ὁ παſtus sum tecum
in meis: & cetera. Si vitare velis amphiboliam, adde appellatiuum cum Erafmo, In meis: id est,
de meo: sicut Augustinus interpretatur Sermone 59. de Verbis Domini, vt obseruat Erafmus. Vetus autem in-
terpres hac nō legit. Malus, κακός. Id est, An inuides illis benignitatem meā? Nam Hebræis κακός, id est, o-
culus malus, inuidiam declarat, quoniam, videlicet elucet huiusmodi affectus potissimum in oculis. Sed su-
pra 6. c. 15. oculus malus pro vitioso in genere accipi videtur, cui opponitur simplex, id est purus & sincerus.
quamobrem etiam discēssit à Vetere interprete, qui oculum nequam cōmōrit.

Priuatim in via, & cetera. (ἰδιαίτην τὴν ὁδόν). In vno exemplari legimus καὶ ἰδιαίτην τὴν ὁδόν, ὅτι
id est, priuatim: & in via dixit: quam lectionem maxime probō. Vetus autem interpres illud in ἰδίῳ, non legit.
Sed tertia die resurget, & cetera. Vide supra 13. c. 12.

Sed tertia die resurget, & cetera. Vide supra 13. c. 12.

utrumque vulgare & Erasmius per periphrasin inter
sericulo dulcescent. neque certe necessaria era

et antem remertem
tatem, c. suriit.

forte: quia apud Lucam etiam dixerit adducit imos. Alioqui enim (inquunt) videtur Deus ignorare quid sit futura, quum Iudas Filium ipsius non sine reuerenti. Vnde postea curiose quaestiones oritur sunt de providentia, de quibus multa Erasmus hoc loco. Ego in nullis Graecis codicibus reperi particulam *immo* vel *per* additam hoc loco: & quod ad quaestiones illas attinet, putio inanes esse argutas. Loquuntur enim hic Deus in persona patrisfamilias, hominum more affertians quod est verisimile futurum: sicut ponit et quoque Deum dicimus, quia tam enim consilium non mutet.

Οἱ δὲ γεωργοὶ, ἰδόντες τὸν υἱόν, εἶπον αὐτῷ, ἔστω, ὁ υἱὸς ἡμῶν, ὅτι ἐν ἡμῶν ἐστὶν ὁ κληρονομία, δέδοται, ἀποκτείνωμεν αὐτόν, καὶ κατὰ σχωρὸν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ.

Καὶ λαβόντες αὐτὸν ἐξέβαλον ἐξ αὐτοῦ.

Ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ κύριος, ὁ ἀμπελῶν.

Δέξονται αὐτόν, καὶ ἐκείνους ἀπολέσῃ αὐτοῦ, καὶ ὅν ἀμπελῶνα ἐκδόσονται ἄλλοις γεωργοῖς, οἵ τινες ἀποδώσουσιν αὐτοῖς τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς χρόνοις αὐτοῦ.

Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Οὐ δύναται αὐτοῦ γεῖν ἐν τῷ γεωργίῳ, ἀλλ' ὅν ἀπεδοκίμασθον οἱ οὐδὲν ἔμελλόντες, οὐδ' ἐν ἡμῶν εἰς κεφαλὴν γυνάκος, ὅτι ἐν τῷ γεωργίῳ ἐστὶν ἡ μάχη.

Διὰ τοῦτο λέγει ὑμῖν ἐπὶ ἀρρῆσται αὐτοῦ, καὶ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, καὶ δόξα αὐτοῦ ἐν ὅλῃ τῇ αἰῶνι.

Καὶ ὁ πᾶς ὅστις τὸν λίθον τῆς τοῦ Θεοῦ θλασθῇ, ἐφ' ὃν ἐπ' αὐτὸν λίαν, ἀποκτείνω αὐτόν.

Agricolae verò viso Filio di xerut inter se. Iste est haeres, venite, trucidemus eum, & obtineamus hereditatem eius.

Tunc captum eum eiecerunt extra vineam, & trucidarunt.

Quum igitur venerit dominus vineae, quid faciet agricolis illis?

Dicunt ei, Malos ipsos male perdet: & vineam suam elocabit aliis agricolis, qui reddent ei fructum temporibus suis.

Dicit eis Iesus, Nunquam legistis in Scripturis, Quae lapidem reprobarunt edificantes, hic factus est caput anguli: A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris?

Propterea dico vobis, forte vi tollatur à vobis regnum Dei, & detur genti, quae ferat eius fructum.

Porro qui ceciderit super lapidem istum, conquassabitur: super quem verò ceciderit, dissipabit eum.

Agricolae autem, videns filium, dixerunt inter se, Iste est haeres, venite, trucidemus eum, & obtineamus hereditatem eius.

Et apprehensum eum eiecerunt extra vineam, & trucidarunt.

Quum ergo venerit dominus vineae, quid faciet agricolis illis?

Atque illi malos male perdet: & vineam suam elocabit aliis agricolis, qui reddent ei fructum temporibus suis.

Dicit illis Iesus, Nunquam legistis in Scripturis, Quae lapidem quem reprobarunt edificantes, hic factus est in caput anguli: A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris?

Ideo dico vobis, quia non foret à vobis regnum Dei, & dabitur genti, quae ferat eius fructum.

Et qui ceciderit super lapidem istum, conquassabitur: super quem verò ceciderit, dissipabit eum.

Καὶ ἀκούσαντες οἱ ἄρχιερεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι τὰς παραβολὰς αὐτοῦ, ἐβουλόθησαν αὐτὸν ἀποκτεῖν.

Καὶ προσέειπεν αὐτῷ ὁ κρατοῦν, ὅτι ἐν τῷ γεωργίῳ ἐστὶν ἡ μάχη.

Αἱ δὲ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, πάλιν εἶπεν, ὁμοιωθῇ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ οὕτως ὡς ἐστὶν.

Ὁμοιωθῇ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ οὕτως ὡς ἐστὶν.

Καὶ ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ καὶ λέγει τοῖς κεκρυμμένοις εἰς τοὺς γάμους, καὶ οὐκ ἤθελον ἔλθαι.

Πάλιν ἀπέστειλε ἄλλους δούλους, λέγων, Ἐνταῦθα τοὶ κακοὶ ἀρόδοι, ἰδοὺ ὁ ἀεὶς τὸν μου ἡ γοῖμαστος, οἱ γὰρ οἱ μου καὶ τὸ σῆμα τῶν τοῦ γοῖματος, καὶ πῦρ τὸ τοῦ γοῖματος εἰς τοὺς γάμους.

Οἱ δὲ ἀρροδοὶ, ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, οὐκ εἰς τὸν γοῖμαστος αὐτοῦ.

Οἱ δὲ λοιποὶ κρατήσαντες τοὺς δούλους αὐτοῦ, ὕβρισαν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς πίστεως.

Ἀνέστα, ὁ βασιλεὺς ἀρροδοῦ καὶ πῦρ τῶν τοῦ γοῖματος, καὶ πῦρ τῶν τοῦ γοῖματος εἰς τοὺς γάμους.

Τότε λέγει τοῖς δούλοις αὐτοῦ, Ὁ κύριος γὰρ ἐστὶν ὁ κύριος, οἱ δὲ κεκρυμμένοι εἰς τοὺς γάμους.

Πορεύεσθε ἐν τῷ γοῖμαστος αὐτοῦ, καὶ πορεύεσθε ἐν τῷ γοῖμαστος αὐτοῦ.

Καὶ ἐξῆλθοντες οἱ δούλοις ἐκείνοις εἰς τὸν γοῖμαστος αὐτοῦ, καὶ πῦρ τῶν τοῦ γοῖματος εἰς τοὺς γάμους.

Καὶ πῦρ τῶν τοῦ γοῖματος εἰς τοὺς γάμους.

Ac Pharisaei, & scribae. In quod am exemplari scriptum erat καὶ οἱ γραμματεῖς, & Scribae.

IN CAP. XXI.

Respondens, ἀποκρίθη. Aut improprie accipitur hoc verbum, sicut apud Hebraeos saepe נָשָׂא, aut (quod verisimilius est) variis hinc & inde agitari sunt sermones, quum ita cepit loqui Dominus. Loquutus est, & dicit, & dicitur. Hoc enim commodius est propter sequens participium λέγων. Vulgata & Erasmus ad verbum, Dixit.

Vocatus, καλεσθῆναι. Vulg. & Erasmus, inuitatus. Atqui in Graeco idem est verbum ingeminatum: & vocandi quoque verbum in hoc argumento theologis est peculiare, ad res videlicet spirituales translatum. Sed & apud Hebraeos נָשָׂא pro inuitatus Erasmus accipit, ver. Sam. 9. b. 13.

Altilia, καὶ ἀλτίλια. Quod de clarat cibare & alere, sicut annotat Erasmus, unde etiam apud Irenaeum legitur Saginata. Maclata, μακλῆται. Hoc verbum sum quum de sacrificiis proprie dicatur, postea ad alias etiam epulas tractum est. Sed hoc quoque cer

ti est, profanos illos principes olim solennia conuiuia fuisse à sacrificiis auspicatos. In agrum suum, & in idem agrum. Vel, suum. Vulg. Villam, quod Erasmus improbat in annotationibus. Rex, βασιλεὺς. In codicibus vestitis additur αὐτοῦ, sive. 7 Compita, ἀρόδοι. Vulg. & Erasmus ad verbum, Eritus: quod mihi visum est obsecutus. Certe autē Latini vocant laxiora spatia, in quae vici atque adeo ambulacra & vix in hortis plures ex

erant. deinde Quomodo etiam ἀρόδοι hic vocantur, quia proprie dicantur ἀρόδοι. Alii interpretantur vicos vrbis frequentes, quos vernaculo sermone vocamus *serpens*, i. quibus plerique praeferunt. 10 Illi, ἐκεῖνοι. Vulg. Eius, i. αὐτοῦ, quod etiam reprehendit Erasmus in annotat. Nuptiae, γάμος. In vno exemplari legitur *νύμφη*, i. thalamus, quod melius convenit. Coniuvis, ἀμφιγύμιον. Vulg. & Erasmus ad verbum, Accubebunt. Sed sicut iam diximus, quae sit istorum participiorum vis apud Hebraeos.

Et quum audissent principes sacerdotum & Pharisei parabolas eius, cognouerunt haec de se dici.

Et quum studerent eum prehendere, timuerunt turbam, quoniam vi prophetam cum habebat.

CAP. XXII.

Tunc respondens Iesus, rursum loquutus est eis per parabolas, dicens,

Simile est regnum caelorum cuidam regi qui fecit nuptias filio suo.

Et misit seruos suos qui vocarent vocatos ad nuptias: sed non luerunt venire.

Rursum misit alios seruos, dicens, Dicite invitatis, Ecce, prandium meum paravi, tauri mei & altilia macclata sunt, & omnia parata: venite ad nuptias.

Illi autem quum haec neglexissent, abierunt, alius quidem in agrum suum, alius verò ad mercaturam suam.

Reliqui verò prehensos seruos eius contumeliis affecterunt, & trucidarunt.

Rex autem quum hoc audisset, iratus est: & misit exercitibus suis, perdidit homicidas illos, & urbem eorum incendit.

Tunc dicit servis suis, Nuptiae quidem paratae sunt: sed qui vocati erant, non erant digni.

Itē ergo ad exitum viarum, & quocunque inueneritis, vocate ad nuptias.

Et egressi serui illi in vias, congregarunt omnes quos inuenerunt, malos pariter ac bonos: & impletae sunt nuptiae conuiuio.

Et quum audissent principes sacerdotum & Pharisei parabolas eius, cognouerunt quid de ipsis diceret.

Et quum audissent eum tenere, timuerunt turbam: quoniam vi prophetam cum habebat.

CAP. XXII.

Tunc respondens Iesus, rursum loquutus est eis per parabolas, dicens,

Simile factum est regnum caelorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo:

Et misit seruos suos ut adire invitatos ad nuptias: sed noluerunt venire.

Itum misit alios seruos, dicens, Dicite invitatis, Ecce, prandium meum paravi, tauri mei & altilia macclata sunt, & omnia parata: venite ad nuptias.

Illi autem neglexerunt: & abierunt, alius in agrum suum, alius verò ad mercaturam suam.

Reliqui verò prehensos seruos eius, contumeliis affecterunt, & occiderunt.

Rex autem quum audisset iratus est, & misit exercitibus suis, perdidit homicidas illos, & urbem eorum incendit.

Tunc ait servis suis, Nuptiae quidem paratae sunt, sed qui vocati erant non fuerunt digni.

Itē ergo ad exitum viarum, & quocunque inueneritis, vocate ad nuptias.

Et egressi serui eius in vias, congregauerunt omnes quos inuenerunt, malos & bonos: & impletae sunt nuptiae conuiuio.

Infra 16. a. 3
C. 27. a. 1
Infra 16. a. 3

Infra 16. a. 3
C. 27. a. 1
Infra 16. a. 3

Infra 16. a. 3

Infra 16. a. 3

Infra 16. a. 3

Mat. 14. g. 66
Luc. 22. f. 55
Ioh. 18. c. 15

Ο Πέτρος, ἔξω ἐκ τῆς αὐλῆς
αὐτῶν, ὡς ἐπὶ τὴν αὐλὴν αὐτῶν
παύσασθαι, καὶ οὐκ ἔδωκεν
ἀπάντησέν αὐτον.

Ο δὲ ἤρνησάτο ἔμπαρθεν πάλιν,
λέγων, Οὐκ οἶδα πλὴν λέγει
αὐτῶν, ὡς ἐπὶ τὴν αὐλὴν αὐτῶν
παύσασθαι, καὶ οὐκ ἔδωκεν
ἀπάντησέν αὐτον.

Καὶ πάλιν ἤρνησάτο λέγων, Οὐκ
οἶδα πάλιν λέγων.

Μετὰ μικρὸν δὲ προσελθόντες οἱ ἑσ-
ταῖοι τῶν Γερεζι, Ἀληθῶς καὶ
οὐκ ἔδωκεν ἀπάντησέν αὐτον.

Τότε ἤρξατο καταναθεματίζειν καὶ
μυθεῖσθαι, ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἀνδρα-
γῶνα, καὶ οὐκ ἔδωκεν ἀπάντησέν αὐτον.

Καὶ ἐμνήσθη ὁ Πέτρος τὸ ῥήμα-
τος τοῦ Ἰησοῦ, εἰρηκότος αὐτῶν, ὅτι
ἀνέλεγε θανάτου, καὶ ἀπερνήσθη αὐ-
τον. Καὶ ὡς ἐλθὼν ἔξω, ἔκρυψε πικρῶς.

Κεφάλαιον κζ

Πρῶτος δὲ ἡμερῶν, συμβόλιον ἔ-
χον πάλιν οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ὑπο-
φύλακες τῶν ἱερῶν, ὡς ἐπὶ τὴν
αὐτῶν αὐτῶν.

Καὶ δόσαντες αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἱερῶν,
παρέδωκεν αὐτὸν Πόντιῳ Πιλάτῳ
τῷ ἡγεμῶνι.

69 Extra, ἔξω. Extra eum locum videlicet in quo confederat Pontifex, non autem extra domum, sive fo-
ris, ut Vulgata & Erasmus interpretantur. Erat enim in atrium ingressus, ut dictum est supra versu 68: & paulo
post ex atrio dicitur se in vestibulum recepisse.

71 Eum autem ingredientem, ὡς ἐπὶ τὴν αὐλὴν. Deest pronomen αὐτὸν in vno codice & certe quum pos-
tea addatur, abundabit secundo loco, nisi veritas tanquam absolute possumus, sicut fecit Verus interpreti quem
in eo quoque sequitur quum, quod ὡς ἐπὶ τὴν αὐλὴν sum interpretatur presenti tempore. Existimo enim hanc contigisse
non iam, egresso Petro, sed in ipso egressu. Iis qui erant illic, καὶ τῶν. Tria exemplaria legunt, καὶ τῶν αὐτῶν.
Sunt qui dicunt, dicit eis, illic & iste.

72 Non noui, ὡς ἐπὶ τὴν αὐλὴν. In vno exemplari scriptum erat, id quod (ni fallor) rectius, ὡς ἐπὶ τὴν αὐλὴν, dicens
Non noui.

73 Paulo post, μικρὸν δὲ. Id est post paululum. Vulgata & Erasmus, Post paululum. Qui astabant, ὡς ἐπὶ τὴν αὐλὴν. Id
est qui erant ibi, ut loquitur Matheus. Vulgata & Erasmus, Id est qui stabant.

74 Scilicet deuocare, κατεπαύσαι. Ita exprimitur in vno codice, quasi scriptum sit καὶ ἐπὶ τὴν αὐλὴν. Id est
deuocare. Vulgata, Decechari. Erasmus, Execrari. Non noui, ὡς ἐπὶ τὴν αὐλὴν. Vulgata, Quia non nouisset. Erasmus,
Quod non nouisset, quasi scriptum sit, καὶ ἐπὶ τὴν αὐλὴν. Ego verò potius existimo particulam καὶ abundare, & subaudi-
dum participium Dicens, ex Hebraeorum idiotismo modo quo dicemus Mat. 10. c. 33.

IN CAP. XXVII.

1 Mane autem quum esset, ὡς ἐπὶ τὴν αὐλὴν. Ad verbum, Matutino autem facto tempore. Nā subaudi-
tur deus. Latini plerumque simpliciter dicunt Mane. Vulgata & Erasmus, Mane autem facto.

2 Praefidi, ἡγεμῶν. Sic vocant Latini eum qui promissis praefectus. Graeci autem plerique scriptores Πραιδὸν
& ἐπὶ τὴν αὐλὴν, nam ἡγεμῶν proprie ducem significat.

69 Petrus autem sedebat ex-
tra in aula: & accessit ad eum
quedam ancillula, dicens, Et tu
cum Iesu Galileo eras.

70 Ipse verò negauit coram omni-
bus, dicens, Nescio quid
dicas.

71 Eum autem egredientem
in vestibulum vidit alia ancilla:
& dixit iis qui erant ibi, Et
dixit erat cum Iesu Nazareno.

72 Tunc rursus negauit cum
iureiurando, Non noui homi-
nem.

73 Paulo post autem accesserunt
qui astabant, & dixerunt
Petro, Verè & tu ex ipsis es: nā
& loquutio tua te manifestum
facit.

74 Tunc coepit seipsum deuo-
cere, & iurare, dicens, Non noui
hominem. Et statim gallus mi-
sit vocem.

75 Tunc meminit Petrus verborum
Iesu, qui dixerat ei, Priusquam
gallus vocem mittat, ter me abnegabis.
Et egressus extra, fleuit amarè.

CAP. XXVII.

1 Mane autem factu,
auspiciis inuenit
omnes principes Sacer-
dotum & seniores populi
aduersus Iesum, ut eum morte multarent.
2 Et vincum cum abduxerunt,
ac tradiderunt Pontio Pilato
praefidi.

Τότε ἰδὼν Ἰουδαῖος ὁ ἀρχιερεὺς αὐτὸν,
ὅτι κατερχομένη, μετὰ μεληθῆς ἀπε-
ρνήσθη αὐτὸν, καὶ οὐκ ἔδωκεν
ἀπάντησέν αὐτον.

Λέγων, Ἡμεῖς οὐκ οἶδα πλὴν λέγει
αὐτῶν, ὡς ἐπὶ τὴν αὐλὴν αὐτῶν
παύσασθαι, καὶ οὐκ ἔδωκεν
ἀπάντησέν αὐτον.

Καὶ πάλιν ἤρνησάτο λέγων, Οὐκ
οἶδα πάλιν λέγων.

Μετὰ μικρὸν δὲ προσελθόντες οἱ ἑσ-
ταῖοι τῶν Γερεζι, Ἀληθῶς καὶ
οὐκ ἔδωκεν ἀπάντησέν αὐτον.

Τότε ἤρξατο καταναθεματίζειν καὶ
μυθεῖσθαι, ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἀνδρα-
γῶνα, καὶ οὐκ ἔδωκεν ἀπάντησέν αὐτον.

Τότε ἤρξατο καταναθεματίζειν καὶ
μυθεῖσθαι, ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἀνδρα-
γῶνα, καὶ οὐκ ἔδωκεν ἀπάντησέν αὐτον.

(Τότε ἐπληρώθη ὁ ῥηθὲν λέγων ἱερε-
μιου τὸ πρῶτον, λέγοντος, Καὶ ἔλα-
βον τὰ τελευτῶντα ἑσθλὰ, καὶ ἔδωκα
αὐτῶν τῷ τετιμημένῳ, ὃν ἐτιμῶντο ὡς
ἰσχυρὸν.)

3 Prodidit, ὡς ἐπὶ τὴν αὐλὴν: significatione praeteriti plusquamperfecti. In vno codice legitur ὡς ἐπὶ τὴν αὐλὴν, &
quidem rectius. Vulgata, Tradidit. Retulit, ἀποδοῦναι. Hebraeo ὡς ἐπὶ τὴν αὐλὴν, id est restituit. Sic in quibusdam Gal-
ilae partibus vulgo dicunt, restituit, restituit, pro eo quod rectius dicitur, restituit, restituit.

4 Innoxio, ἀνὴρ. Vulgata, Innoxius: id est innoxius, sicut in quodam codice legitur, eodem sensu. Est autem
Hebraismus, quo significat Iudas innocentem hominem a se proditum ad caedem.

5 Secessit, ἀφ᾽ ὧν αὐτῶν: id est abiit ex hominum conspectu. Nam secretum aliquem locum quaesivisse non
dubium est, quod sequente ipsum conscientia, & adigente ad suspensum. Vulgata & Erasmus, Recessit. Strangu-
lavit se, ἀπὸ τῆς ἑσθλῆς. Vide Act. 1. c. 18.

6 Corbanan, ὡς ἐπὶ τὴν αὐλὴν: id est templi ararium. Vocabulum est Syriacum: quod quum Evangelistae Graeci
scribentes noluerint mutare, ego quoque retinui. Sanguinis, ἀμαρτία: id est vitæ, aut cædis. Tanti enim æsti-
mant vitam Filii Dei religiosi isti homines: nostris Pharisaïs planè similes. quibus religio est iudicii capitali-
bus interesse, quum interim pios omnibus modis persequantur ad necem, & alius tradant ingulandes quos suis
præiudiciis damnant. Non prorsus dissimile factum de Chiis refert Herodorus, qui quum Pascham quandam
iporum opem implorantem Harpago præfecto dedidissent, & prodicionis mercedem accepissent agrum Atar-
nensem, nihil penitus ex eo agro dis rite offerri posse statuerunt.

7 Agrum illum figuli, ὡς ἐπὶ τὴν αὐλὴν: id est templi ararium. Vocabulum est Syriacum: quod quum Evangelistae Graeci
scribentes noluerint mutare, ego quoque retinui. Sanguinis, ἀμαρτία: id est vitæ, aut cædis. Tanti enim æsti-
mant vitam Filii Dei religiosi isti homines: nostris Pharisaïs planè similes. quibus religio est iudicii capitali-
bus interesse, quum interim pios omnibus modis persequantur ad necem, & alius tradant ingulandes quos suis
præiudiciis damnant. Non prorsus dissimile factum de Chiis refert Herodorus, qui quum Pascham quandam
iporum opem implorantem Harpago præfecto dedidissent, & prodicionis mercedem accepissent agrum Atar-
nensem, nihil penitus ex eo agro dis rite offerri posse statuerunt.

8 Quia hoc oraculum, ὡς ἐπὶ τὴν αὐλὴν: id est templi ararium. Vocabulum est Syriacum: quod quum Evangelistae Graeci
scribentes noluerint mutare, ego quoque retinui. Sanguinis, ἀμαρτία: id est vitæ, aut cædis. Tanti enim æsti-
mant vitam Filii Dei religiosi isti homines: nostris Pharisaïs planè similes. quibus religio est iudicii capitali-
bus interesse, quum interim pios omnibus modis persequantur ad necem, & alius tradant ingulandes quos suis
præiudiciis damnant. Non prorsus dissimile factum de Chiis refert Herodorus, qui quum Pascham quandam
iporum opem implorantem Harpago præfecto dedidissent, & prodicionis mercedem accepissent agrum Atar-
nensem, nihil penitus ex eo agro dis rite offerri posse statuerunt.

9 Ieremiam, ὡς ἐπὶ τὴν αὐλὴν. Sic habent constanter omnes codices: & hic nodus verisimilissimus quosque interpre-
tes torquet: quia videlicet testimonium ex Zacharia sumptum est, non ex Ieremia, ut planè videtur esse ἀμαρ-
τία, nam Ieremias, sicut confert Augustinus libro De consensu Evangelistarum tertio, cap. 17. itemque Eusebius in
libro 20. Quod si quis bunc errorem malit vel librariis tribuere, vel (quod potius arbitror) alicuius impe-
ritiae, qui Ieremiam nomen adscripsit, quum Evangelistae, ut alibi saepe, ita etiam hoc loco tantum scripsisset
Ieremiam, necesse tamen est ut fateamur iam olim hunc errorem in sacros codices irrepsisse. Alias multas
rationes addert Erasmus ex veteribus scriptoribus collectas. Sed in ista postrema coniectura illud quoque me
confirmat, quod in Syriaca paraphrasi, (quam sanè cõstat non posse non esse verisimilissimam) non adscribitur vi-
lius Prophetæ nomen. Deinde in literarum cõpetitiis facile potuit, & in cõmutari. Et acceperunt, ὡς ἐπὶ τὴν αὐλὴν.

10 Quia hoc oraculum, ὡς ἐπὶ τὴν αὐλὴν: id est templi ararium. Vocabulum est Syriacum: quod quum Evangelistae Graeci
scribentes noluerint mutare, ego quoque retinui. Sanguinis, ἀμαρτία: id est vitæ, aut cædis. Tanti enim æsti-
mant vitam Filii Dei religiosi isti homines: nostris Pharisaïs planè similes. quibus religio est iudicii capitali-
bus interesse, quum interim pios omnibus modis persequantur ad necem, & alius tradant ingulandes quos suis
præiudiciis damnant. Non prorsus dissimile factum de Chiis refert Herodorus, qui quum Pascham quandam
iporum opem implorantem Harpago præfecto dedidissent, & prodicionis mercedem accepissent agrum Atar-
nensem, nihil penitus ex eo agro dis rite offerri posse statuerunt.

11 Quia hoc oraculum, ὡς ἐπὶ τὴν αὐλὴν: id est templi ararium. Vocabulum est Syriacum: quod quum Evangelistae Graeci
scribentes noluerint mutare, ego quoque retinui. Sanguinis, ἀμαρτία: id est vitæ, aut cædis. Tanti enim æsti-
mant vitam Filii Dei religiosi isti homines: nostris Pharisaïs planè similes. quibus religio est iudicii capitali-
bus interesse, quum interim pios omnibus modis persequantur ad necem, & alius tradant ingulandes quos suis
præiudiciis damnant. Non prorsus dissimile factum de Chiis refert Herodorus, qui quum Pascham quandam
iporum opem implorantem Harpago præfecto dedidissent, & prodicionis mercedem accepissent agrum Atar-
nensem, nihil penitus ex eo agro dis rite offerri posse statuerunt.

LIII.

